

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

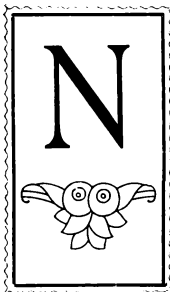
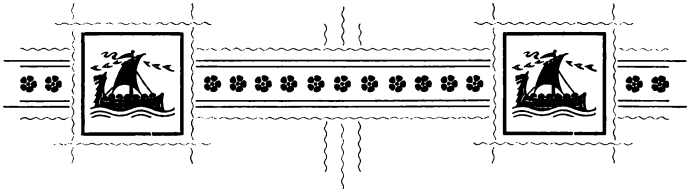
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skoler og Degne i det gamle Fjends Herred.

Dokumenter til Landsbyskolens Historie.

Ved **JEPPE AAKJÆR.**

N AAR vor Bonde nu om Dage lader sig smigre som Europas mest oplyste, da er det lærerigt at undersøge, hvilken forbavsende kort Tid han har været om at naa denne Udmærkelse. Saafremt her skal være Tale om *boglig* Indsigt, da er vor „Bondekultur“ hverken gammel eller grundfæstet; ganske vist synes det at fremgaa af en Undersøgelse, som Regeringen lod foretage 1735, at en Del jyske Bønder omkring dette Tidspunkt kunde *læse indenad*, ligesom de i Mangel af Skoler selv søgte at lære deres Børn det samme*), men denne Indenadslæsning var kun et Led i den bedrøvelige Katekismusindpiskning; først med Skoleloven af 1814 løsgjordes dette i al Oplysning saa fundamentale Fag i nogen Grad fra Dogmatikens kvælende Omfavnelse.

Degnen („Æ Dejn“), der nu staar som den *verdslige* Undervisnings Personliggjørelse, mens hans Befatning med Kirken kun er en Bisag, var tidligere kun Præstens Medhjælper; derfra stammer ogsaa *Degne-navnet*, der jo kommer af det græske Ord *diakonos*: en Betjent, i dette Tilfælde en *Kirkebetjent*. Men med

*) Se *Kr. Ottosen: Vor Folkeskoles Oprindelse og Udvikling* (1901), S. 38.

Reformationens Omordning af alle kirkelige Forhold fik ogsaa Degnehvervet et Stænk af Verdslighed. Saaledes hedder det i en Forordning fra 1539: „Saa skal Sogne- degne undervise det unge Bondefolk udi Børnelærdommen, Cathecismo een Sinde om Ugen, udi Sted og Stund som Sognepræsterne dennom forskriver. Og alle Landsdegne skulle herefter ligesaa lære Børnelærdommen, og dersom de dertil er ikke bequemme, da maa de og ikke være Sognedegne.*)“

I en lignende Forordning fra 1555 siges det: „Skal hver Sognedegn paa Landsbyen være pligtig at oplæse Cathecismum først i sin blotte Text og saa et Stykke af Luthers liden Cathecismi Forklaring hver Søndag og Højtidsdag, strax han haver ringet anden Gang, for de unge Folk, som da tilstede er, hvad heller der er mange eller faa, den Stund Præsten skrifter Folket i Koret. Dette skal Degnen gjøre i sin Sognekirke neder ved Funten. Der til med skulle de i de tre Hovedhøjtidsdage søge Landsbyen om Eftermiddag hver Dag til en By eller to, og da udi en Dannemands Hus sammenkalde unge Folk, og der læmpelige Under- vise og forhøre dennem udi Cathecismo med en god Tillokkelse og sjunge en Psalme med dennem og lade dennem siden hoffuiskeligen (o: paa høvisk Maade) lege paa Gaden.“**)

Danske Lov (1683) forordnede, at kun *Studenter* maatte tages til Degne, og udvidede Degnens Pligter ogsaa til de Sognedage, saaledes at han een Gang om Ugen foruden Søndagen skal undervise Landsby- ungdommen i „Børnelærdommen“, „og paa det sligt beqvemmeligere skee kand, skal Ungdommen af Torper og smaa Byer forføje sig til den Stæd,

*) Se Holger Fr. Rørdam: *Danske Kirkelove*, I, S. 101.

**) Se samme Værk S. 468.

som Dæggen dem henstævner med Præstens Villie og Raad.“*)

Dæggen havde desuden den byrdefulde Bestilling at rende med Præstens Breve, ligegyldigt hvad Vejr der blæste paa Sky.

Den, der først tænkte paa en almindelig *Folkeundervisning*, var nok *Christian den 2den*, der i dette som i saa meget andet var langt foran sin Tid; han havde befalet Præster og Degne paa Landet ikke blot at indvi Bøndernes Børn i Religionens Hovedlærdomme, men endog at lære dem at *læse og skrive Dansk*. Men i 1523 brændte man baade denne og andre af samme Konges stolte Beslutninger om den almene Mands Ophjælpning, og saa taltes der i lange Uvejrstider ikke mere om den Sag. Reformationens Fuldbyrdere havde altfor travlt med at iværksætte deres Hævnaakter mod de „oprørske Bønder“ til at de skulde ta' sig af deres *verdslige* Oplysning. Først paa *Christian den 4des Tid* hører vi, at der virkelig hist og her er *Landsbyskoler* til; det hedder nemlig i et Kongebrev, at det er Majestætens Ønske, „at det, *som somme Steder sker*, maa paalægges Bønderne i de store Landsbyer at holde en Skolemester og et lidet Skolehus, hvor Ungdommen kan undervises“. Men ellers stammer hele vor Landsbyskole ned fra den tyske Pietisme. Mænd som *Spener* og *Francke* satte ved deres følsomme Forkyndelse Bølger i Bevægelse, der ogsaa naaede de danske Hofkredse. 1719 begyndte Frederik den 4des Sødskende *Prins Carl* og *Prinsesse Sophie Hedevig* at bygge Landsbyskoler rundt om paa deres Godser baade i Jylland og paa Øerne, ialt byggede de vel en 24 Stykker. Kongen vilde ikke staa tilbage i denne ædle Kappelstrid. Saasart

---

*) Se Christian d. 5.' Lov, 2. Bog, XV. Kap.: Om Dægne og Substituter.

han havde faaet den langvarige Krig med Svenskerne fra Haanden, lod han sine bedste Mænd lægge Hovederne i Blød for tidsmæssige Skoleplaner. Det blev Sjællands Biskop *P. Hersleb*, der her blev den toneangivende.

I 1721 lader Frederik den 4. da udgaa Befaling om Oprettelse af 240 Landsbyskoler rundt om paa de saakaldte *Ryttergodser*; 59 af disse Skoler kom til at ligge her i Jylland, hver Skole kostede 580 Rdl. at opføre, hvad der jo ikke var Smaapenge efter disse Tider. Mange af disse Skoler staar den Dag i Dag, mest i Østjylland, hvor deres gamle forvitrede Portal endnu bærer det kendte massive Vers, som *Fr. Rostgaard* lagde i Munden paa den jubilerende Drot:

Halvtresindstyve Aar, Gud! har du mig opholdet,
 At Sygdom, Krig og Pest mig intet ondt har voldet,
 Thi yder jeg min Tak og breder ud dit Navn
 Og bygger Skoler op, de fattige til Gavn.
 Gud, lad i dette Værk din Naades Fylde kjende,
 Lad denne min Fundats bestaa til Verdens Ende,
 Lad altid paa min Stol en findes af min Æt,
 Som mener Dig, min Gud, og disse Skoler ret.

Med Oprettelsen af disse Skoler stiger Skoledagenes Antal til 6 ugentlig, hvad der fremgaar af „Skolemesterens Instrux“*), der er baade omstændelig og bydende, og sikkert udfærdiget med den bedste Vilje til at bedre paa Forholdene. Da denne Instrux danner Normen for Landsbyskoler i det meste af et Aarhundrede, anføres her nogle Hovedpunkter: Skolemesteren, der udpeges af Præsten og examineres af Provsten i Amtmandens Nærværelse, skal *daglig* holde Skole i det dertil beskikkede og hannem anviste Hus for Ungdommen, „og bør han antage sig, ej alene Bomænds,

---

*) 28. Marts 1721.

Husmænds og Indersters Børn, men endog deres Tyende, naar de sligt af hannem begjærer“.

„Skulle der findes nogle fattige forladte fader- og moderløse Børn, som ingen Tilhold have, men lever af Almisse, bør han og antage sig dennem, og ikke mindre besørge deres end andres Undervisning“. Børnene begynder Skolen, naar de er 5 Aar. Præsten skal ha' Tal paa, hvormange Børn der er i Sognet; bliver de hjemme uden Forældrenes Vilje, straffes de med Ris i Hjemmet; holder Forældrene dem fra Skolen, „at Børnene ej oplyses i den saliggjørende Guds Kundskab og intet lære, hvormed de i sin Tid kunne tjene deres Konge og Fædrene Landet“, idømmer Amtmanden Forældrene Mulkt eller Vand og Brød „eller og aabenbare Skrifte for den tredje Forseelse“.

Skolemesteren skal ta' sig ligesaa meget „af den allerfattigste Inderstes (Barn) som af den Bomands, der kan have noget til Bedste, thi han bør ikke reflektere paa Forældrenes Tilstand og Formue“. For at Forældrene ikke skal savne Børnenes Arbejde hjemme, kan Børnene *over otte Aar* gaa kun om Formiddagen eller kun om Eftermiddagen. Fra Paaske til Mikkelsdag holdes Skole fra 7—11 Form. og 2—6 Eftm.; fra Mikkelsdag til Paaske: fra 8—12 Form. og 2—4 Eftm.

Der begyndes med Bøn saaledes: Først afsynges en Psalme, saa læses Morgenbønnen, saa et Kapitel af den Hellige Skrift, saa en Psalme; „medens Morgenbønnen læses, skal alle tilstedeværende Børn ligge paa deres Knæ“.

Om Vinteren i ondt Vejr: „da ikkun sjunges et Par Vers af en Psalme, paa det at Børnene ved lys Aften kunde hjemkomme og ej ved Snefog og udi Mørke skal komme til Skade“. Der ses godt efter, at Drengene sidder for sig, Piger for sig, „saasom de ingen-sinde maa sidde iblandt hverandre“. Katekismus maa

de vide Ord for Ord at oplæse udenad“, saa „den i Stiftet brugelige Forklaring“; her behøver de ikke at være bundne af Ordene, „saasom det er bedre, at de kunde gjøre Forrede for Meningen, end at de kunde læse Ordene uden at kunne forstaa dem“. Alle Børn skal Læreren desuden lære *at læse indenad*, „som han og tillige, naar Forældrene det begjærer, bør informere dem i *at skrive og regne*, hvorfor Forældrene da bør betale ham for et Barn maanedlig 8 Skilling danske til Skriv-Materialier, men for Læsningen betales intet“.

Om Aftenen synges en Salme, „hvorpaa alle Børnene nedknæler, medens Aftenbønnen læses, siden læses et Kapitel af den Hellige Skrift, og endelig endes med en Aftensalme“. Før end Børnene om Middagen gaar af Skolen, *læses af Lovbogen* for dem 2, 3, 4 Artikler.

„Om Søn- og Helligdagene samt Maanedes Bededage skulle Børnene møde Skolemesteren ved Kirken, og følges han med dem i Kirken, og der forblive indtil Prædiken og Catechisationen er ude; han skal og give nøje Agt, at Børnene af de fraliggende Byer ligeledes møder i Kirken, did de med deres Forældre skulle følge, men nødes Forældrene til iblandt at lade et Barn blive hjemme, for at se til i Huset, skal han maae det saa, at det Barn, som have været hjemme een Søndag, kommer i Kirken den næste derefter, da een af dem, der forrige Søndag var i Kirken, kan derimod blive hjemme, naar Fornødenhed det udkræver“.

Skolemesteren med Børnene skal møde til Bispevisitatsen, og Bispen kan da tydelig tilspørge ej blot Præst og Provst, men ogsaa den ganske Menighed, om de noget paa Skolemesteren vide at sige. — Naar Børnene er førte saa langt i Undervisningen, at de kan tages til Alters, skal Læreren dog en eller to Gange i Ugen gennemgaa deres Børnelærdom med dem; „be-

gjære og nogen af deslige at vorde desforuden mere underviste i at regne og skrive, maa han dem det ikke nægte“. Han maa ikke slaa Børnene, men lade dem „sidde længere i Skolen end de andre“; ellers forebringes deres Forseelser for Forældrene, der da kan straffe dem med Ris i Lærerens Paasyn.

For at lære Børnene at læse maa han intet tage *under Embeds Fortabelse*; hans Løn er 24 Rdl., som hannem kvartalvis af Kirke-Inspektøren skal betales, desuden to Læs Brændeved, og af hver 20 Td. Hartkorn et Læs Tørv, og af hver Td. Hartkorn til hans Kvæg 1 Lispund Hø og 1 Lispund Halm, „og skal han desforuden nyde fri Græsgang iblandt Bøndernes Kvæg til 2 Køer og 6 Faar, være fri for alle Skatter og Afgifter, og de Husmænd, som har Børn, skal enten gjøre Skolemesteren 2 Dages Arbejde om Aaret eller betale ham 1 Mark; mere maa han ikke modtage under Embeds Fortabelse. — Denne Instrux opslaas i alle Skoler. Den Skolemester, som holder samme, „hannem vil Vi, naar han er *Student*, til ledig vordende Degnekald, ja vel og til Præstekald, om han dertil dygtig befindes, allernaadigst befordre“, dog maa han saa ha' været 3—4 Aar i Skolens Tjeneste. Denne Instrux skal læses fra Prædikestolen en Gang om Aaret, nemlig 1. Søndag efter Hellig Tr. Konger.

Det var Regeringens Haab, at det gode Eksempel skulde ha' smittet, saa Godsejere og andre Velhavere skulde ha' bygget videre paa de manglende Skoler; men her led man en grundig Skuffelse; enkelte Skoler oprettedes hist og her ved privat Initiativ*), men de fleste Herremænd frygtede disse moderne Kunster med at lade gemene Bønder lære Skrivning og Reg-

---

*) Saaledes paa disse Egne omkring 1725 een paa *Fur* og een i Ørslev Kloster Sogn.

ning. En Betænkning fra Viborg Stift fraraader at bringe Børnene disse Færdigheder, medmindre Forældrene udtrykkelig forlanger det, og motiverer Modstanden med disse betegnende Ord: „*Det synes ikke at ville blive gavnligt for Proprietæerne, om Bønderes Børn lærer at skrive eller regne uden Besværing, saasom de derved faar mere Lyst til Pennen end til Ploven, hvorover Husbonderne lettelig tager Skade ved deres Bortgang fra Godset*“^{*)}

Bispen *Søren Lintrup*, der visiterede i Salling og Fjends Herred Aaret efter, at den kgl. Skoleforordning var udstedt (1722), var — som hans Visitatsbog udviser — en varm Ven af Reformen, men fandt kun ringe Øre hos dem, der skulde sætte Reformen i Værk. Regeringen blev ved at holde aabne Vande om sine Skoleplaner og krævede stadig nye Oplysninger; snart vil den vide, hvormange Skoler der er bleven oprettet i Stiftet, snart forlanger den Underretning om Skolelærernes Løn osv. I 1736 nedsættes da en Kommission, der kommer til det Resultat, at der bør oprettes 548 nye Skoler i Danmark; senere viste det sig nok, at der trængtes til mindst 1000, om blot de rimeligste Krav skulde tilfredsstilles. Regeringens Planer vakte Forfærdelse. Proprietæerne hylede, og Bønderne stemte i med. Thi det var ikke blot paa Himmerland, at Forholdet var som de skildres af Præsten i Øls, *Hr. Bytzow*; han indberetter om Ungdommens Undervisning 1727^{**)} følgende:

„De fleste lærer selv deres Børn at læse noget i Abc og Catechismo; men naar jeg har kundet faae een Skolemester betinget til en Bye og har gaaet Huus fra Huus, for at hverve Børn til Skole, har jeg faaet faae eller ingen. Om Sommeren kand jeg ikke faa noget

*) Se Ugeskrift for Skolen, 1877, S. 411.

***) *Skolepakke* i Landsarkivet i Viborg.

Barn til Kirkerne, thi Bonden vil ikke miste sine Børn og Tjenestefolk fra at passe paa Heste og Fæ i Marken. Om Vinteren fordi det er umuligt for Dagenes Korthed at forrette Prædike-tjenesten og Ungdommen at møde i Hørbye Kirker om Søndagene, og fordi der ikke er nogen Skole i Sognene, holder jeg selv Skole een Søgnedag hver Uge om Vinteren for dem, som ville komme til mig, men jeg faar ikkun faa Discipler. Og for nogen Tid siden vilde een Proprietarius formeene sine Bønders Børn at møde i Hørbye Kircke.“ — Pastoren slutter saaledes: „Forældrene er overalt for lemfældige med deres Børn“.

Det var egentlig Synd at sige, at den Forordning, der (²³/₁ 1739) fremgik af de mange dybsindige Overvejelser, indeholdt noget radikalt set med Nutidsøjne. Naar lige undtages *ABC'en*, som det jo har sin Vanskelighed at komme udenom, var alle de anordnede Skolebøger af religiøs Indhold. Reformen søger sin Begrundelse i følgende Vendinger:

— — — „Som Forfarenhed viser, hvilken usigelig Skade Kirken og Landet derved tilvoxer, at Ungdommen, helst af den gemene Almue, hidtil ej overalt har haft Lejlighed nok, saaledes som ske burde, at oplæres i sin Christendoms Grund, samt i Læsen, Skriven og Regnen, og derover tildels i saadan ynkelig Uvidenhed er opvoxen, at de hverken i det Aandelige eller Legemlige ved rettelig at søge og befordre deres eget Bedste“, — saa har Kongen besluttet *overalt at oprette danske Skoler* i Riget.

Saa skal da nu Degnene holde *ordentlig Skole Sommer og Vinter*. Kan Degnen ikke selv, maa han holde en Medhjælper; forsømmer en Degn sit Embede eller lever uskikkelig med Banden og Drikken — haraus med ham!

Der maa bygges nye og bedre Degneboliger. Degnen skal aarlig af Skolekassen ha' *6 Rdl.* og af Neeg

el. Skjæppe $\frac{1}{3}$ imod Præsten, samt 20 Læs Tørv af Bønderne. Men da Degnen ikke kan undervise alle, maa der ansættes nye Skolelærere i de nye Skoler.

Børnene over hele Sognet *skal* undervises mindst 3 Maaneder af Aaret. Skolelæreren maa ikke være under 22 Aar. Det skal kræves af Læreren, at han er godt hjemme i Kristendomsundervisning, ikke bander, ikke lyver, „ej er tilgenegen til Drukkenskab, Liderlighed eller U-fredelighed“, at han skriver og regner vel, „*samt om han kan skrive orthografice Dansk*“; men det er bestandig det vigtigste: At han lærer Børnene „at paakalde deres Himmelske Fader, alle Tider og i al deres Nød som enfoldige Børn“.

Skolehusene skal være af god Bondebygning inddelte som Skolerne paa vort Ryttergods, „og for Børnenes Helbreds Skyld noget højere under Loftet end i de ordinære Bønderhuse“, „ved at lave Skillerum eller Tralværk“ adskilles Drengene og Piger; Kaalhave og Brønd maa ogsaa til ligesom Jærnkakkelovn.

Læreren skal ha' en Bibel, tvende store sorte Tavler samt tvende Blækhuse og tvende stærke Linialer til de Børns Brug, som lærer at skrive; desuden ABC-Bøger, Catekismer, Catekismus-Forklaringer, Davids-Psaltere, Nye Testamenter, Psalme-Bøger. „Dog bør ingen af de fattige Børn nogen Bog betros med sig hjem uden efter Præstens Raad og Godtbefindende.“ „Fastelavnssøndag og Mikkelsdag skal der til Skolekassen udsættes Bækken for Kirkedøren, og Tavle ombæres i Kirken ved alle Brudevielser, Daab, Begravelser paa Landet; ogsaa ved Gilderne.“

Alle dem, der paa Tingstedet „bander eller buldrer“ — lad der blive draget Omsorg for, at deres ugudelige Bulder omsættes i gode Markstykker til Skolekassen! Samme Vej gaar Mulkt for Helligbrøde. Ingen med Undtagelse af Fattiglemmer maa fritages for en Skjærv

til Skolen; en Dreng yder 2 Skilling, en Karl 3, en Husmand 4, en Haandværker slipper ikke under 1 Mk.

Saadan havde Kongen og Regeringen besluttet i 1739; men Modstanden var for stærk; ved en ny Forordning af 29. April 1740 maa de trække omtrent det hele hjem igen. Det indrømmes her uden videre, at det vil blive for dyrt, og den ny Forordning siger, at Sagen maa kunne naaes „uden saadan altfor stor Byrde og Besværing for Jordegodsets Ejere og Besiddere, naar Proprietærene, som bedst kjende deres Godsers Lejlighed og deres Tjeneres Vilkaar, og nærmest bør sørge for begges virkelige Gavn og Bedste, ikke alene med Øvrighedens Tykke selv foreslaar, hvor og hvormange Skoler paa ethvert Gods behøves, men endog tillige selv determinerer og ligner de dertil udfordrende nødvendige Bekostninger, da vi ingenlunde tvivler derpaa, at enhver Proprietarius, efter den Frihed han faar at indrette Skolerne, og hvorudi hannem i alle Maader skal lempes, vil det gjøre saaledes, som Sagens Vigtighed og Fornødenhed det udkræver, og især af Rige og Formuende vel skal gaa de andre derudi med godt Eksempel — — — saa have vi allernaadigst fundet for godt ved dette vort aabne Brev, samme yderligere at explicere og i visse Maader moderere“. — — Det var et ordentligt Munddask, Regeringen der gav sig selv. Nu maa Skolehuset godt bygges „paa den menageerligste og beqvemmeste Maade, som de (*Lodsejerne*) selv kand udfinde, naar Ungdommen ikkun derudi kan rummes og have Lye og Vintervarme“.

Det maa nu staa dem frit for til Skoler at indrette „Gadehuse, som tilforn i Byerne findes“. Degnen kommer til at betale en Del af Gildet, da han maa afstaa noget af sin Løn til Substituten.

Den nye Ordning maa være indført senest før Udgangen af 1741, ellers en Sletdaler i Bøde for hver

overskydende Uge. — Jo pyt, det skal vi nok faa at se, naar vi nu skrider til at skildre Reformens Gjen-nemførelse i *Fjends Herred*.*)

Saa samles da Provst *Barthling* (Højslev) med Herredets Proprietærer og Selvejere i *Stoholm* 21. Juni 1740 for at ta' Standpunkt til Regeringens Forordning om Skolevæsnet; ogsaa Herredets Degne havde givet Møde; i Amtmandens Sted mødte Herredsfoged Kold. Her blev da „overvejet og betænkt, hvorledes samme *Væsen* kunde istandsættes.“ I dette historiske Møde maa hele Fjends Herred da søge Oprindelsen til dets fremtidige Skolevæsen. Vi vil nu for Nemheds Skyld ta' hvert Sogn for sig og med *Stoholm-Mødet* som Grundlag tegne et Billede af Skoletilstanden i disse første Brydningsaar. Vi begynder med *Ørslev Kloster Sogn*. Her havde Fru *Marie Lassen Berregaard* til *Ørslev Kloster*, Enke efter Oberstløjtnant Fr. Berregaard († 1724) allerede 1725 oprettet en Skole i *Lund By*.

Da vi her har ikke blot den ældste Skole i Fjends Herred, men formodentlig i hele Vestjylland, vil vi anføre det væsentligste af Fundatsen. Fruen skriver da i dette sit Gavebrev, at „Skolehuset holdes vedlige af mig og Efterkommere, undtagen Leer og andre smaa Ting, som Beboerne forsyner“. Der kan holdes 2 Køer og nogle Faar, der hitter Føden paa *Lundbys Mark* sammen med *Fælleshjorden*. „Skolemesterens Løn er saaledes regleret, at han af Bønderne aarlig nyder, enten de har Børn eller ikke: fra hver heel Gaard i Sognet 1 Skp. Rug, fra hver halv Gaard 1 Skp. Byg, af hvert Hus 12 Sk. Penge, af hvert Barn til Indgangspenge 4 Sk. Item forskaffer hver Mand i Sognet ham i be-

---

*) Denne Skildring gives udelukkende efter utrykte Kilder, mest i Landsarkivet i Viborg. Se især Herreds-Pakken for Fjends Herred: *Underretning om Danske Skoler* ^{21/6}, 1740, men forøvrigt *Indkomne Breve i Provstearkivet* (1740—90).

lejlig Aarets Tid et Læs Hedetørv til Brænde. For samme hans Løn at forbedre og de fattige Bønder for mere Udgifter at spare leveres og tillægges ham af Ørslev Klosters Ejere aarlig 2 Td. Rug, og er saa ialt Skoleholderens visse Løn aarlig: Rug: 6 Td. 4 Skp., Byg: trei Td.; Penge: 3 Rdl. 1 Mk. 8 Sk., da foruden Hovedgaarden i Sognet er 36 hele Gaarde, 24 halve Gaarde og 26 Huse.

Hvorimod den Skolemester, som nu antaget er og herefter antagen vorder, er pligtig troelig og flittig at læse udi, at lære og forstaa deres Catechismum, øve dem troelig i de Spørgsmaal, som derover ere forfattede, vænne dem til daglig Guds frygt med Morgen, Aften Bønner, andre gudelige Bønner og Psalmer at lære og bruge, indprændte dem de Bibliske Historier ved at fortælle det for dem og viise Børnene Vejen at læse saavel i Biblen self — som Hübners Bibliske Spørgsmaale, være flittig tilstæde med dem i Kirken, naar Guds Tjeneste forrettes og saavel da som andre Tider med dem at overvære Catechisationer og ellers holde Børnene til ald Skikkelighed og Ærbarhed udj Skolen og formane dem til det samme udenfor Skolen; hand haver og Opsyn med de Bøger som er givne til Skolen nemblig: 1 Bibel, 2 Psalmebøger, 2 Bibliske Spørgsmaale, 2 Bønnebøger, saavel som Eendeel ABC, Catechismus og Evangeliebøger, — at de ikke forkommes eller forødes. Og at som alle saa især de fattige Børn tillades Adgang dertil. Endelig informerer hand og dem som det skulde forlange udi at skrive og regne skikkelig, dog at han derfor nyder nogen liden à parte Salarium.“

Da der er op imod 100 Børn i Sognet, tillades det Skoleholderen at ta' sin Søn til Hjælp.

Dette sker altsammen „til den allerhøjeste Guds Ære, til hans Menigheds og de kjære Børns ønskelige Forfremmelse og Opbyggelse til Salighed.“

Skolen i Lund By fik dog ikke den Gang nogen lang Levetid; den laa lidet bekvem for Sognets Beboere; i en Betænkning fra 1739 hedder det, at Fruen har lovet „at lade den flytte til *Hald* By, hvor Ungdommen skal kunde beqvemmeligere søge til end paa det Sted, den nu staar. Men i det øvrige behøver Fundatzen nogen Forbedring i Følge af Skoleforordningen, siden Skoleholderen ikke fuldkommelig er tillagt det, han efter bemeldte Forordn. burde have“. Det blev der dog ikke noget af, thi Biskoppen og Stiftamtmanden resolverer, at nævnte Skole, som Fru Berregaard „ved Forskrivning af $11\frac{1}{5}$ 1737 forhen udi Lundby indrettede“ skal flyttes til *Hejlskov* Degnebolig, som det bekvemmeste Sted for Skolehold, naar denne Bolig udvides og forbedres. Her skal Degnen besørge hele Sognets Information imod sine Degneindtægter + Skoleholderens tillagte Løn, hvori Fru Berregaard ingen Moderation forlanger for sig eller Bønderne. Degnen faar 5 Rigsdaler af Lysepengene. „Saa og tilsiger Herskabet en Discretion paa 3 Rdl.“. „Degnen var tilstede og erklærede sig dermed at være fornøjet“.

Siden var samme Degn, nemlig *Peter Hansen Møldorph*, ikke saalidt *misfornøjet*, saa han rent ud nægtede at flytte med Skolen til Hejlskov, hvad der førte til, at han 2. Marts 1741 suspenderedes og senere afsattes fra sit Embede; Skolen selv gik dog heldig gennem alle disse Storme, og Aaret efter (1742) hedder det, at Degneboligen i Hejlskov allerede er behørig indrettet med Skolestuen mod Vest.

Nogenlunde glat gik det ogsaa i *Højslev Sogn*, hvor Friherreinde *Holck* til Staarupgaard er Kirkeejeren og højeste Lodsejer; om Tilstanden i dette Sogn hedder det i Betænkningen 1740:

„Degnen haver en tilstrækkelig Degnebolig med tvende Stuer, hvoraf den ene allerede er indrettet med

Borde og Bænke til Skole, og ifald den ikke er vid nok, bliver den forbedret af Vedkommende“.

Her agter man at samle Børnene fra Højslev, Staarup, Haldskov, Østerris samt hele Øster Sognet. I Vinkel og Vinkelplet forsynes de med „en aparte Skolemester, som kan blive anvist en Stue at holde Skole udi, i den Tid om Vinteren, som paa andre Steder her i Herredet er brugeligt, og skal han lære dem at læse reeligt i en Bog saa og deres Catechismum uden ad. Kosten nyder han hos samtlige Bønder i Byen, enten de har Børn eller ikke. Lønningen ligner Lodsejerne paa hele Sognets Bønder, som er 5 Sletdaler.“

Ogsaa Lundø maa ta' til Takke med en omløbende Skolemester. Løn: 7 Rdl. aarlig, Kost hos Bønderne. „Til Skolestue besørger Lodsejerne et beqvemt Sted der i Byen“. — Samme Ordning foreslaas for *Dommerby*. Om denne By hedder det i en præstelig Indberetning 1742:

„I Dommerby er der en Husmand, som udi sit Hus nogle Aar har læst med Frugt for Sognets Ungdom. Han kan efterdags forblive derved, naar højeste Lodsejere lader gjøre derved i Tide, hvad dem bør.“

Om Fremgangen i Sognet skriver Provst Barthling ^{22/7} 1742:

„I Højslev er en Skolestue med Kakkellovn, Bord og Bænker opsat for nogen Tid siden af Kirkens Patronesse, saa der fattes intet, naar den med Brændetørv maa blive forsørget.“

„Læsningen skulde angaae Michelsdag efter Anordningen og holdes saa ved indtil Paaske, men Bønderne vil ikke miste Børnene førend Mortensdag og saa gives løs igjen St. Pedersdag (22. Febr.*); hvad Frugt kan saa denne Læsning paa saa kort Tid i et helt Aar gjøre.“

---

*) „Den Daa, da æ Hjorrorer skuld' ud aa tjen'.“

Forøvrigt beklager Degnen, Niels Pedersen Ørum, sig over (1743), at han ikke formaar at holde Degneboligens *tre* Huse vedlige. Men Skolesynet fra 1744 er saa farlig vel fornøjet; de roser „den gode Degnebolig af Patronessen med een smuk fornøden Skolestue der hos, som Lodsejerne haver bekostet“. Om den arme Degn bemærkes der ingen Ting.

Ogsaa til *Ørum Sogn* har Fru Berregaard givet en Skole, som nævnes 1739; den ligger i Sønder Ørum, men den vil forbedres med nogle Fag Hus til Skolestue. Degnen kan læse for alle Sognets Børn. Løn: 5 Dlr. og lidt Mulktpenge. — I *Gammelstrup* maa de ha' „en Omløber“, der ogsaa maa ta' sig af Fusager; Kosten faar han hos Bønderne skiftevis. Løn som ovenfor. En anden Omløber læser afvekslende i Sparkjær, Torup og Borrisgaard. Om *Ørum* siger en Indberetning ^{6/11} 1744:

„Her har Fru Berregaard ladet bygge 3 Fag Skolehus med Kakkellovn, Bord og Bænke, Loft og Vinduer etc. ganske bekvem til Skolehold, hvorudi og er holdet Skole i 2de Vintre, de 2de andre Sogne forsynes med en omløbende Skolemester, som lærer Børnene at læse.“

Om *Taarup* hedder det (1739) at „Herskabet (til Taarupgaard) har her forundt Degnen Fribolig i et Gadehus i Borup By; han svarer dog af Tilliggendet — 4 Skp. Hk. — aarlig 2 Rdl. tilligemed Skatterne.

I 1740 hedder det, at „Degneboligen er i *Klosterhusene*, som skal forbedres med bekvem Skolestue; Degnen læser saa for begge Sognes Børn. Lønnen er de sædvanligē 7 Rdl.

At det ikke altid var lysteligt at sidde som Degn i dette Kald, derom vidner det Jammerhyl, som Jørgen Christensen ^{10/12} 1763 opsender mod sine høje Foresatte:

For 15 Aar siden er han bleven Degn for denne Menighed, Ove Juul til Staarupgaard udleverede ham

Kaldsbrevet og lovede ham de samme Indkomster som Formændene i Embedet. „Hvilket og continuerede indtil nu sidste Michælj, da Gaardmændene tildels nægter at give mig, hvis jeg med Rette tilkommer“. Hans Indtægter var saaledes bestemt, at han af en Helgaard skulde ha' 2 Skp. Rug, af $\frac{1}{2}$ G. $1\frac{1}{2}$ Skp. Rug; men nu har man uden videre nedsat det til henholdsvis $1\frac{1}{2}$ og 1 Skp. „Og som dette er en anselig Afgang for mig, som sidder ved et fattigt og ringe Kald, hvis Indkomster er saa usle, at jeg næppe deraf kan subsistere, saa bønfalder jeg herved i dybeste Underdanighed til Deres Høj- og Velbaarenhed samt Højædle og Højærværdighed om Naadig Forhjælpning til mine med Rette tilkommende Indkomsters Nydelse. Naadige Herre! Fattig er jeg, og Lyst og Ævne har jeg desuden ikke til at udholde en langvarig og kostbar Proces, hør og hjælp mig derfor for Guds Skyld, saaledes at jeg kunde nyde det, jeg med Rette tilkommer. Herren den Allershøjeste vil derfor være Deres Høj- og Velbaarenheds Riige Belønner, hvorom jeg Hannem og uafladelig skal paakalde“.

I Kobberup Sogn boede Degnen fra gammel Tid i Søby, hvor han da skal holde Skole for Søby, Kobberup, Ajstrup, Røgind og Gamskjær. Feldingbjærg faar en Omløber til 5 Rdl. og Kost hos Bønderne: „og kan dermed for Sognets Ringhed være fornøjet“. Ogsaa Tastum og Kardyb maa la' sig nøje med en Omløberdegn.

I 1744 hedder det om dette Sogn:

I Søby er forlængst en Degnebolig opført af Fru Berregaard; 3 Fag Skolestue opført af Lodsejerne; der er holdt Skole i to Vintre, „for dem, som deres Børn har villet fremsende“. „Resten af Kobberup Sogn har en omløbende Skolemester, saavelsom og hele Annexet een, som gaar omkring i Sognet til Ungdommens Undervisning“.

Mindre glat trængte Reformen igjennem i den sydligere Del af Herredet.

Om Vridsted og Fly Pastorat siges der:

„Der er ingen Degnebolig i enten af Sognene, som derfor i Fløy Sogn, hvis Kirke har samme Patron som Vridsteds,*) vil opbygges, hvor der er en stor Ungdom, og Degnene haver altid boet der“.**) Vridsted S. kan saa forsynes med en omløb. Skolemester, som læser for hele Sognets Ungdom paa 2 Steder: Vridsted og Trævad; i Fly læser da Degnen med hele Sognets Ungdom.

„I den By *Ildsø* er i denne Tid (1740) ingen Børn; skulle der i sin Tid blive nogen, haver Degnen at forsyne dem med nødtørfdig Skolehold. Løn: 7 Rdl. „Saa og efter Billighed bør de formuende at betale af deres Børn à parte.“

Ogsaa Fru Berregaard, Ørslev Kloster, der ejer Ilsø, er ude til Fordel for dets Beboere, „som alle ere fattige i Henseende den slette Egn's Beskaffenhed.“ Hun formoder, at det ikke er Mening, at de skal søge Fly Skole, langt mindre bidrage til dens Opførelse. Og Amtmanden beslutter (1744), at de skal fritages, men til Gengæld senere bygge egen Skole og koste og lønne deres egen Lærer.

Hvor ringe Skub, der var i Tingene i Fly-Vridsted Sogne, fremgaar af Pastor Steenstrups Indberetning ^{16/7} 1742; han skriver:

*) Nemlig Justitsraad Jespersen til Høgholt.

**) Dette er dog mindre korrekt; i en Indberetning om samme Pastorat hedder det 1736: „Degnen (∴ Jens Pedersen Holm) *boede tidligere i Vridsted*, men har nu i sin høje Alderdom maat tilkjøbe sig selv et lidet jordløst Plasz i Flye Bye“.

1649 hedder det, at dette Pastorat har ingen Bolig til Degne og Substituter, hvorfor de vanskelig kan faa nogen. 1678 hedder det om *Vridsted*: „Hafver ingen Degn-Værelse“.

„Udi disse Sogne har endnu aldrig været nogen Degnebolig, saa dend nuværende Degn med sin Hustru og et lidet spæd Barn, maae jævnlig flygte fra et Sogn, Bye og Hus til et andet for at have Husly; hvilket er aldeles uforsvarligt, og en ganske stor Hinder for Degnen, som der over maa finde stor Besværlighed med at fyldestgjøre hans Embedes Pligt. Der er ingenlunde manglet paa Erindringer ej alene af Degnen men endog fra den høje Øvrighed til Kirkernes Patron Hr. Justitsraad Jespersen til Høgholt og hans Kommitterede Sr. Christian Kold i Mønsted, Herredsfoged over Fjends Nørlyng Herreder, om at efterkomme den af Hans Majestæt saa naadig paalagde Pligt med Degneboligers Anskaffelse; men det er saa langt fra, at det indtil denne Dag har udvirket noget, at Degnen hellere beklager, at han hos forbem. Sgn. Kold undertiden faar en kort og hvas Afvisning.

Udi Fly By er for lang Tid siden besluttet at skulle bygges et Skolehus. Men der er endnu indtil denne Dag aldrig begyndt dermed. Aarsagen ved jeg ej anden, end det maa komme af Kirkernes Patron, som tillige bliver vel den største Lodsejer af Jordegodset i begge Sognene. Dersom han begynder ikkun først, har han en stor Magt at kan anføre de andre.

Om de omgaaende Skolemestre og hvo der til af Vedkommende blive beskikket har jeg (indtil denne Dag) ej hørt det ringeste Ord. Men dette ved jeg, at dersom Bønderne maa selv raade derfor, vil Udfaldet blive som med Almissegaven adskillige Steder.“

I Løbet af Aaret 1743 blev Skolen i Fly dog omtrent færdig; den ligger „straks ved Kirkegaardsdiget — 12 consignerede Fag. Udi den østre Ende ere der 4re Fag indrettede til Skolehuus, hvor Degnen holder Skole for saa mange af Sognets Ungdom, som der ville søge til ham i samme. 4re Fag ere bekostede af

Sognefolkene“. De 8 Fag Degnebolig mod Vest er opførte af Friis paa Lundgaard, „saa Degnen allerede bor der udi og ved Syn har antaget det. Samme Degnebolig fattes endnu baade Diget om Kaalhaven som og Vandkilden, som er begyndt paa, men ej enten i Stand eller fuld-færdig“. Der fattes ogsaa Ildebrændsel og Foder. I Vridsted Sogn er der en omgaaende Skolemester, „som nyder en fast sluttet og afsagt Penge for at læse for Sognets Ungdom om Vinteren“. (²/₁₁ 1744).

Om Degnens knappe Løn i dette Kald — og for-modentlig har det ikke staaet bedre til i de andre Sogne — skriver 1773 Fly Degn *C. J. Brøndum*:

„Nyder jeg aarlig af hver Mand 1 Skp. Rug, hvad enten Gaarden er 3—4 Td. H. eller dend er 7—8 T. H., saa nyder jeg ikke uden 1 Skp. Rug af hver, som i alt kan blive 6¹/₂ Td. Rug. Derforuden faar jeg og næsten 2 Td. Byg, som de giver mig efter deres gode Villie og ikke efter god Ævne; hos nogle faa nyder jeg 1 Skp., hos andre ¹/₂, ved Somme en Fjd. og ved mange sletintet, hvilket er meget ulige delt. Og naar det hænder sig, som sket er, at en Mands Gaard bliver solgt til hans andre Naboer, da bliver Gaarden delt mellem dem, og jeg derover mister min liden Indkomst der af“.

I *Vroue Sogn* er det den bare Jammer med Skolen; paa Stoholmmødet (1740) blev det vel vedtaget, at det gamle Hus ved Vroue Kirke, „som kaldes Degnebolig men ikke af Degnen beboes“, skal repareres og Skolestue tilbygges af Lodsejerne. Derpaa skal Degnen for de obligate 7 Rigsdaler holde Skole for hele Sognets Ungdom, mens „en Omløber“ ta'r Affærer i S. Resen og Høgild. Det maa alligevel ikke ha' haft den rette Art med den Reparation paa bemeldte „gamle Hus“, thi ²/₁₁ 1744 hedder det om Vroue Degn, *Chr. Pedersen Børsting*, at han maa opholde sin gamle

Far*), har en svagelig Kone og tre smaa sygelige Børn, „vilde han have Hus og Stue over dem, var han nødt til at sætte et Hus, ved hvis Oprejsning han er kommen i stor Gjæld. Til Bygningens Hjælp fandt han af det gamle ej mere end 2 gamle Stumper, hvoraf en Stolpe blev sammenskaret. 4 Rdl. blev ham skænket til Hjælp. Den Bygning, han har sat, er 6 Bindinger, som han endnu er i Gjæld for, og fattes endnu mere Bygning til Ko, Faar, Foering og andet“; der fattes baade Brønd og Foder til Kreaturerne. — Skolehuset er bygget af Sognemændene, „men er kun endnu i maa-delig Stand, siden der gaar Vand ind, og der ej kan være tørt; der kan ej heller være nogen Varme, siden Skorstenen ej er ansat.“

Ak ja, Verden er fuld af Jammer, og Vroue Degnekald har faaet sin Part.

Men sløjest gik det alligevel med *Skolen i Daugbjærg*. Efter de Beslutninger, der toges paa *Stoholm-mødet*, skulde der skikkes en Omløber til Vedhoved, Souse og Knudsgaard, der ogsaa kunde betjene Børnene i Tougaard, Rosgaard og Krogsgaard; anden Skolehjælp burde heller ikke Smollerup gjøre Fordring paa; *Mønsted* kunde man gi' „en ung Person“, der ogsaa burde undervise Børnene i Bryrup, Gundelund, Møgelbjærg, Mørup og Koustrup; han kunde saa meget vel ta' Kosten hos Bønderne; 5 Daler faar han i Løn; men „saasom hand haver Vidtløftighed med sin Ungdom“, da tillægges der ham yderligere 2 Sldr., som lignes paa Sognets Bønder.

Men *Hovedskolen* burde ligge i *Daugbjærg*, og da der ingen Degnehelig er hverken i „dette Sogn eller dets Annexer“, saa maa samme Bolig skafies til-

---

*) Det er *Peder Jensen*, der var Degn i Vroue indtil 1738; han dør 1758, 86 Aar gl.

veje af Kirkeejerne, og Skolelokalet „har Sognets Godsejere at contribuere til“. — Jo, Tak, den der troede, at et saadant Forslag gik glat igjennem, han kjendte nok ikke *Hans Rosborg*, den mest procesgale Herremand i Nørrejylland, der ejede Mønsted og Daugbjerg Kirker i Forening med Assessor Friis paa Lundgaard. Denne sidste lagde for med en Skrivelse, der intet manglede i Tydelighed. Hvad er det for en Snak, siger Friis, „at der ingen Degnebolig findes der i Sognene“. Der er saa god en Degnebolig i *Mønsted By* som noget andet Steds i Fjends Herred; kun bor Degnen der ikke, han har en Gaard i Fæste i Mønsted; men den forrige Degn boede der; denne Degnebolig vil Friis lade gjælde for Degnebolig ogsaa herefter, og der er Værelser nok baade til Degn og Skole. — Degnen *har altid* boet i Mønsted, fordi Mønsted ligger midt mellem de to Sogne, og Mønsted By er den største og har de fleste Børn.

En Degnebolig ved Kirken i Daugbjerg vilde være uheldig, da Kirken ligger saa højt, at der hverken kan blive Brønd eller Kaalhave. Hverken Friis eller Rosborg ejer nogen Ejendom i Daugbjerg, og det er jo ikke sagt, at Lodsejerne vil udlægge Jord til at bygge paa (^{30/12} 1741). — Det er *Hans Rosborg* en ren Fornøjelse at slutte sig til disse Udtalelser. For egen Regning tilføjer han endnu disse Linjer:

„Ved Daugbjerg Kirke, som ligger paa en saare høj Bjerg (!), kan ingen Degnebolig oprejses; jeg ved ej heller, om der er given Ordre for, at de beqvemme Degneboliger, som har voren af Alders Tid, skal afbrydes og flyttes andetsteds hen, eller paa hvis Bekostning alt dette skulle ske, naar Kirkerne det ej formaar. Skoler for Ungdommen paa meere end 40 Aar har voren saaledes, at disse 3de Menigheders gamle og unge Folk har haft den Information og Undervisning

i gudelig Kundskab og Gudfrygtigheds Øvelse, at faa i Danmark vil komme dem tilforn. (Den Mand til Ære og Berømmelse som nu hviler*), hans Efterkommere ved den Hellig Aands Bistand kan faa Lyst og Kjærlighed til det samme, og naar Enden er god saa er jo alting godt.“ (Friisholt $\frac{1}{1}$ 1742).

Provsten svarer herpaa, at det Hus i Mønsted, som de vil ha' til Degnebolig, er vel bygget af en Degn paa Byens Fællede med Bymændenes Tilladelse, men derefter er det givet til Kirken, som deraf aarlig faar 5 Rdl.; kan nu Kirkens Ejere gjøre dermed, som de vil, og tage de Penge fra Kirken? Hverken Friis eller Rosborg vilde komme til Stoholm til det afgørende Møde eller sende nogen paa deres Vegne, endda Cirkulæret var hos dem saavel som hos alle andre i Herredet.

Da man for 4 Aar siden ved et Cirkulære udspurgte Kirkeejerne om Degneboligerne, svarede Ass. Friis intet om det Hus i Mønsted, sa' kun, at Degnen beboede en Fæstegaard, „som derfra vel ikke vilde flytte, og Degneboligen da i Daugbjærg maatte staa og forfalde igjen.“

Amtmanden siger, at han forlængst har svaret Friis og Rosborg i den Sag, og Degneboligen bliver at opføre i Daugbjærg som vedtaget. ($\frac{21}{5}$ 1742).

Men hverken Friis eller Rosborg rører en Haand for at efterkomme Befalingen, endda baade Præst og Provst jævnd gi'r dem en lille Omgang hos rette Vedkommende. Saaledes fremkommer Præsten i Daugbjærg 1744 med følgende længere Redegjørelse, der just ikke sætter Hans Rosborg i noget flatterende Lys: Degnen *Chr. Jensen* i Mønsted havde omkring Aar 1700

---

*) Her sigtes til den da nys afdøde Præst i Daugbjærg, Fr. Busch, † 1741.

bygget et Hus paa Byens Gade, til hvilket han *alene* havde haft Bymændenes Tilladelse. Aaret efter fordrede nogle af Lodsejerne Afgift af Huset for Grundens Skyld; „hvorpaa han, for ej saaledes efterdags at anholdes, skjød sig ind under Mønsted Kirkeejeres Protektion“; han gav dem nu aarlig 5 Mk. 8 Sk. til Kirken; efter Chr. Jensens Død (1708) beboedes Huset af hans efterl. Hustru og beboes nu af hendes anden Mand *Laurus Pedersen*, som udkjøbte sine Stedbørn; han har nu siddet der siden 1711 og har det i Fæste paa Livstid, saa han „ej uden stor Dispute lader sig udstøde.“ Efter Degnen *Chr. Jensen* fulgte *Niels Hammer* og derpaa *Knud Braad*, „begge har haft stor Fortræd for Husly, ingen har gjort sig Tanke om dette Hus, før nu Kirkeejerne begynder.“

„I Mangel da af Degnebolig og Skolestue, hvor Børnene kunde samles, holdes en Omgangsskolemester i Byerne, som læser for de unge ligesom i de andre Byer her i Sognene, dog har man Ondt ved at faa Skolemestere anskaffede, saasom Lønnen er saa saare liden for dem, thi Sign. *Hans Rosborg* har ej endnu noget Aar udbetalt de til Skoleholdere henlagte Lysepenge, nemlig 10 Mk. til hver Sogn, han som Halvejer i Kirkerne kunde tilkomme at svare, hvilket jeg ydmygt og indstændigt beder maatte remederes. Aparte foregives af Kirkeejerne, at i Daugbjerg By, hvor Degneboligen skulde være, findes ingen bekvem Plads dertil, saa som Byen i en liden Dal ligger indkneben“.

Provsten har da fuldtud Ret, naar han indberetter, „at i Daugbjerg er Degnebolig endnu stadig usiunlig, og ingen Endelighed derved snart maa ventes; saasom hvad man skriver, og hvad man siger, saa gaar Kirkeejerne Øvrighedens Resolution plat forbi“. (11/11 1744).

Baade Rosborg og Friis gik i deres Grav, uden at hverken gejstlig eller verdslig Magt kunde faa dem

til at bære saa meget som en Sten til den haardt tiltrængte og af alle Autoriteter paabudte Skole i Daugbjerg. Degn fulgte Degn i det usselige Hus i Mønsted, der forfaldt mere og mere. 1760 skrives der endnu om samme Rønne: Efter Chr. Jensen boede Knud Braad der og senere Peder Jacobsen, Braads Svigersøn. Men P. Jacobsen, der dog modtog Nøglen til Huset, efter at Skifteretten skiftede efter Braads Enke*), har ladet Huset forfalde tilligemed „den tilliggende og med Jorddige indhegnede Kaalhave“. Friis' Enke til Lundgaard og en J. Aggerholm fører i den Anledning et farligt Kæremaal over Degnen Peder Jacobsen og anraaber Provst Hørby i Ørum om Assistance, idet de undertegner sig med følgende devote Opdyngning af Høflighedsfloskler: „Vi ydmygst og underdanigst tilbeeder Os udi Deres Høyvelbaarenheds og Høyærværdigheds Høye Bevaagenhed recommenderet, og forbliver med meegen Sumission Høyvejbearne Hr. Stiftsbefalingsmands samt Hans Højærværdigheds ydmygst og ærbødige Tjenerinde J. H. Pandrup Salig Friises — underdanigste Tjener J. Agerholm“.

Efter en saadan Dosis maatte Provsten vel ta' Herskabets Parti. Han resolverer, at „en Degn meget vel kunde være tjent med at bo der, naar det til en Degnebolig kunde blive approberet“. (²⁶/₃ 1760).

Og før 1780 fik de ikke nogen Skole i Daugbjerg. Formodentlig er det sket 1781 eller 82, da *David Haun* afløser Peder Jacobsen i Degneembedet.

Under saamegen Modvind rejstes da én for én Skolerne rundt om paa Fjends Herreds Bakker. Intetsteds byggedes de af Lyst; ikke en Sten blev aget til Pladsen uden Tvang og Trusel og bydende Henvisning

---

*) *Bodil Hansdatter*, en Søster til Hans Rosborg; hun dør 1754.

til „Forordningen“. Den gamle Provst Barthling i Højslev, under hvis Auspicier det altsammen udfoldede sig, har da god Aarsag til at udfærdige følgende knarvorne Skrivelse om Foretagendet i Almindelighed:

„Overalt gaar dette Værk her i Herredet meget langsom for sig, og de fleste Vedkommende tager sig det saa kaaldsindede an; da jeg dog to Gange haver givet Anordninger tilkjende for alle Vedk. med Erin-dring at aldtning maatte istandsættes og de fornønde Ting besørages til Augusti Maanedes Udgang eller Medio Septembri. Degneboligerne paa de Steder, de skulle opsættes eller repareres, ses ingen Anfang til, uden i Ørslevcloster Sogn, de andre er ganske uagtende Øv-righedens Anordning. Ass. Friis er ganske misfornøjet med Øvrighedens tvende Resolutioner om den Degnebolig i Daugbjærg, Hovedsognet, vil endelig, at det Hus i Mønsted skal være en Degnebolig, som dog er et *legatum* til Kirken, der er givet Huslejen deraf, siden [man] aldrig holdt det for et Degnehuus. Dend itzige Degn i Begyndelsen før han fæstede det Gaardsted, hand be-boer, sad i en stackels Hytte; før ham var en Degn, som var en Studenter, hand sad til Huse i en Stue hos en Bonde; havde det Hus da været en Degnebolig, havde disse vel holdt sig dertil og ikke siddet hen saa ilde logerende.

Madm. Berring tager sig ikke endnu, som Præsten beretter, Degneboligen i Vroe an at reparere. En Skolestue skal være sat der ved Degnehuset af Ass. Friis, som Præsten og melder, men saa slet og uan-stændig, at Tiden vil give det, naar Synet tages, enten den kand staa eller ikke.

Provst og Præster har med dette Værk nok at gjøre ligesom med de fattiges Væsen, men ingen Vej kan komme med nogen af Delene; saa de contribueren-des Uvillighed i at yde til de fattige deres Kontingent

og at det paa andre Steder, tror jeg, er ganske ophævet, foraarsager, at Landet igjen er blevet fuld af omløbende Betlere.

(Højslev Præstegaard ^{31/1} 1742.

Barthling.)“

Nu havde det været rart at vide, hvilke Resultater Undervisningen havde givet, men her er Dokumenterne yderst sparsomme med Oplysninger. De mange Kors og Bomærker, hvormed Bønderne langt ned i Tiden tegner deres Navne, vidner just ikke fordelagtigt om deres Skrivefærdighed. I en Indberetning fra 1761 siges der om Fly Skole, at den har 14 Børn, hvoraf de 6 kan læse i Salmebog. Ikke just noget imponerende Resultat! I Vridsted Skole har Skolemesteren, *Sergent Holm*, 20 Børn under Riset. Ogsaa i Mønsted Skole er der nævnte Aar 20 Børn, hvoraf 10 kan læse i Salmebog. Samtidig hedder det, at til en Provstevisitats ^{27/11} 1761 mødte fra Daugbjærg kun syv Børn og fra Smollerup kun *et* eneste.*)

Degnene var — som ogsaa denne Skildring har Eksempler nok paa — gjennemgaaende ludfattige; hvorledes kunde det være andet med den elendige Løn, som de tilmed ikke saa sjælden blev bedraget for. Enkelte, som de *Brøndum'er* i Kobberup, synes dog — efter Auktionsprotokollen — at ha' haft noget til Bedste. I deres daglige Liv har Degnene tiltrods for Studentertitlen ofte levet som de fattigste blandt Bønderne, kun har de været fritaget for Besværet paa Hovmarken.

---

*) Tallet paa Børn fra 6 til 14 Aar angives 1739 saaledes: I Højslev Sogn 64, Dommérby 23, Lundø 14, Ørslev Kloster 110, Taarup 71, Kvols 27, Kobberup 72, Feldingbjerg 31, Vridsted 30, Fly 64, Ørum 24, Gammelstrup 24, Borrits 16, Daugbjærg 23, Mønsted 44, Smollerup 40, Vroue 20, Resen 9.

Heller ikke i deres Intelligens eller Moral synes de at ha' hævet sig synderligt over Hovbondens Niveau.

For at illustrere dette skal vi meddele nogle *Degnehistorier*, der kunde øges i det uendelige. Enten er de hentede fra selve det gamle Fjends Herred eller fra dets nærmeste Nabolag; det sidste er Tilfældet med denne, der skyldes en Indberetning, 1754, fra Præsten i *Øster Vinkel*. Han klager haardeligen over sin forsømmelige Degn, *Søren Madsen*. En 14 Dage ad Gangen kan Madsen være hel flink, „saa sætter han af“ og la'r Skolen gaa, som den kan.

Han har en Søn, Janus, som staar i Væverlære i Viborg; naar han kommer hjem, sætter Faderen *ham* til at lede Skolen. Men Drengen er ryggesløs, „vil hellere lege med Børnene end læse for dem“, er fuld af Eder og liderlig Snak. „En Gang da samme Person var i Skole, kom jeg (Præsten) der og forefandt et Barn, som han havde foresat 2de Blade i sin ABC (da samme Barn med Rette ikke burde have haft mer end 3 à 4 Linier at stave)“. Saa forbød Præsten nu Degnen at la' Sønnen undervise Børnene; Faderen lovede at holde ham af Skolen. 12. Febr. kom Præstens Konfirmander og kunde ikke Lexierne. Hvorfor? Jo, sa' Børnene, de kunde i Skolen ingen Ro faa for Degnens Janus. „At det kunde smærte mig, undres vel ingen over. Jeg gik derpaa ned i Skolen, hvor jeg fandt Personen med nogle faa Børn i største Uorden med Støjen og Stimen, hvorudover jeg viste Børnene hjem, indtil videre ophævede Skolen og til Rest af Forbitrelse gav Drengen, da han gav viise Ord, 3 à 4 Ræch over hans Skuldre i Børnenes Overværelse. Nu begynder Tragedien at gaa an: Onsdagen d. 13. Febr. kommer Degnen ind til mig, udmunderet med Pidsk, anbunden om sine Lænder med en Klud, saa jeg kunde mærke, at han havde ont i Sinde, ret ublue inveherte

sig paa mig, fordi jeg Dagen tilforn havde slaet hans Søn i Skolen; og hvorvel jeg end gav ham *raison* dertil, blev ved at gaa mig ind paa Livet, dog uden at røre ved mig, jeg bad ham gaa ud af Døren, og da han med det gode ikke vilde, tog jeg ham i hans Bryst og trækkede ham ud, men da han var midt i Døren, og han mærkede, at jeg kunde faa ham ud, fløj han med Gevalt ind paa mig i mit Haar, og da jeg fornam Uraad, slap jeg ham i Brystet og tog i begge hans Øren og ved dem kastede ham til Jorden, hvortil jeg holdt ham tæt, indtil en af mine Folk kom ind for at trække ham ud, som og skete; men paa alt dette er ingen Vidner.

Derpaa gaar Degnen hjem, gaar ind i Skolen, sidder der og røger Tobach, gaar i hans Gaard og i hans Hus, indtil Aften, hvilket var Tegn til, at han ikke tog stor Skade under min Haand.“ Men saa gav een ham det Raad at gaa tilsengs, og la' sig syne, og Konen gik ud i Landet og forklagede Præsten, der skulde ha' slaet hendes Mand fordærvet, „og det med saa ublu Expressioner, at jeg skammer mig ved at skrive dem for blufærdige Øjne og nævne dem for høviske Øren, dog saa intricat, at jeg ej ret kan faa fat derpaa.“ (9/12 1754).

7. Decbr. er Søren Madsen stævnet for Bispem; Sagens videre Forløb kjender jeg ikke. Men der har nok været en god Alvor i de Skoler, hvor lignende Væverdrengene som Janus gav Tonen an. — Den næste Historie er fra Fly. Her melder Præsten Chr. M. Bredsdorff ^{16/4} 1753 til sin Bisp, at Fly Degn, *Peder Fausing*, i sidste Uge „haver holdet utilbørlig Hus ved forskrækkelige Eder og Bander, ved at slaa i Stykker een og anden Ting, som forefandtes i hans Hus, og samme hans onde Gjærning er aabenbare og kan bevisliggjøres af én og anden, som haver været tilstede hos ham i samme Tid.“

Præsten gaar i Forbøn for ham og beder, at han maa slippe med en Mulkt. Biskop Wöldike svarer $^{17}/_4$, at Præsten øjeblikkelig maa fjærne Degnen fra hans Kirketjeneste nu i Paaskedagene, senere maa han reprimandere Degnen og lade ham vente, til Bispen kan faa ham fat efter Paaske. $^{25}/_4$ skriver Præsten atter, at han $^{18}/_4$ tilkaldte Fausing for at foreholde ham „hans grove Forargelse“, men ved Hustruen lod han svare, „at han var syg og sengeliggende; saa maatte jeg begive mig til ham i hans Hus, da jeg befandt, at han ogsaa samme Tid lagde i Sengen.“ Som Vidner var tilkaldte 3de Dannemænd „af dem, som havde været hos ham, set og hørt en Del af hans forøvede Forargelse, nemlig *Christen Smed, Jens Jacobsen og Mogens Nielsen*, alle af Fly; i samme fornævnte 3de Mænds Overværelse foreholdt jeg ham hans onde Forhold, da han med største Vemodighed, Graad og Klage tilstod, at det var ilde gjort, men sagde derhos, at han nu ikke kunde huske samme sit onde Forhold.“ — Han indgik paa at la' en anden gaa i sit Sted i Paasken. Siden leverede han følgende Brev til Præsten og bad denne sende det videre til Biskoppen:

„Højædle og højærværdige Hr. Biskop, højgunstige høje Øvrighed!

Da jeg for nogen Tid siden, hvilket vel er Deres Højærværdighed notificeret, har været saa uskikkelig i mit Hus baade i Ord og Gjærninger, at jeg ikke noksom baade selv forundrer mig derover, som meget mere skammer mig ved, at det er sket, da kand jeg i al Sandhed forsikre, at jeg hverken kan huske eller ved noget deraf, uden hvad andre siden baade i Præstens og min egen Nærværelse og Paahør har fortalt mig; hvorfor ogsaa min Bedrøvelse derover er desto større. Men hvad Raad og Redning er der nu for mig? Ingen anden, end at jeg med Væmodighed og dybeste

Underdanighed indflyer til Deres Højærværdigheds Naade og Barmhjærtighed. Gud har jeg fortørnet, andre har jeg forarget. Gud forlad mig det for Jesu Christi Skyld!“

Udfaldet kjendes ikke, men Fausing døde i Embedet 1759 efter i 21 Aar at ha' slidt Fly Skoles toppede Brosten.

Peder Fausing synes dog at være en Mand, der kun ved en enkelt Lejlighed faar Besærker gang, mens de efterfølgende lever i en stadig Dille.

Først er der *Peder Hansen Møldorph*, Degn ved Ørslev Kloster Menighed; han havde nydt den som det synes ufortjente Ære at være Skolemester ved Fjends Herreds ældste Skole, nemlig den i *Lund By*. Han bliver $\frac{2}{3}$ 1741 suspenderet, fordi han denne Vinter skal ha' været „temmelig liderlig og forargerlig med Drukkenskab, Sværgeren og Banden, Spil og Dobbel“; og ikke nok med, at han selv drikker, holder han Smugkro og sælger „Mød, Øl og Tobach til Gjæsterne, mens *han dobler om Oste* og andre Ting, er uforligelig med sin Hustru, og lader Børn og Drengene spille Kort i sit Hus.“ $\frac{22}{6}$ 1741 sættes i den Anledning Provsterretten i Feldingbjerg Kirke. Degnen selv er syg, men sender i sit Sted Konen *Maren Madsdatter*. Maren, som udfrittes om Mandens Forhold, kan jo ikke nægte, at Møldorph „undertiden svoer en liden Ed“, heller ikke nægter hun, at han engang har slaet hende, „hvortil hun selv havde givet Aarsag“. Saadan ligefrem nogen Hader af en Svir var han jo ikke, men hvad Dobbel angik, vidste Maren da ikke, at der nogensinde var sat mere end een Ost paa Spil ad Gangen. Men et *Tingsvidne* af $\frac{27}{2}$ 1741 taler et mere ligefremt Sprog; det siger uden videre, at han end ikke har undset sig ved at kalde sit høje Herskab paa Ørslevkloster for Forrædere og Skjælmer, det vil sige Fogden — Jakob Rammel — aldrig *Fruen*.

Baade i Skive, Viborg og hjemme er han set saa fuld, at han ikke kunde hjælpe sig selv. Det er mest *Mød*, han drikker sig fuld i. — Degnen havde sagt, at Lov og Ret gjaldt ikke i Ørslevkloster Sogn.

Han sa' ogsaa: „Om *han* skulde gaa til Bremerholm med hans Legeme, saa skulde de andre deres Sjæle gaa til Helvede“; men han navngav viseligen ikke, hvem det skulde være. „Jeg skal ikke sige mere, end jeg har Mand for mig“.

Niels Thygesen er kommen ind i Degnens Hus og har set Degnekonen sidde ved Kakkellovnen med blodigt Hoved. — Peder Hansen fra Lundø har logeret i Degnens Hus i 1½ Aar, og der tit set ham „saa overbødigt drukken, at han ej var sig selv mægtig“; til Gjæsterne solgte han Mjød og Brændevin og spillede med dem om Penge, „stundom om Oste, Knive, Spænder, og hvad han havde“. Han havde hørt ham og Konen „skjændes og bandes forskrækkelig“. En Dag kom Vidnet ind i Stuen og fandt Degnekonen siddende med blodigt Hoved; hun sa', at hendes Mand havde slaet hende med en Skjæppe; han maatte da hjælpe hende til rette, „toede Blodet af hende med Æddike og Vand og bandt hendes Hoved sammen, som næsten var kløvet ved den ene Side“. Engang havde han fundet Degnen liggende ude paa Marken saa beskjenket, at Vidnet og en Ledsager „maatte hjælpe ham til Hus“. — Pigen Sophie Hansdatter, der har tjent Degnens i 7 Aar, fortæller det samme om hans lastefulde Levnet; engang kom hun ind og saa ham staa over Konen med en Mangelstok, med hvilken han havde slaet hende over Armen. — Han brugte at varme „Mødet“ inden han drak det. De spillede og drak mest om Helligaftnerne og langt ud paa Nætterne, saa Degnen ikke kunde hjælpe sig selv. — *Jørgen Nielsen Laygaard* har siddet og spillet til Degnens baade nu sidste Jule-

hellig: 2. og 3. Juledag og Nytaarsdag, 3 Kongersdag og Kyndelmisseaften. Snart satte Degnen Penge, snart en Potte Mjød, snart en Ost paa Spil, „ligesom det kunde falde sig“, og de købte for deres Penge Øl, Mjød og Tobak af ham. Han opkøber Honning fra hele Sognet og brygger den i Mjød; han kommer den undertiden varm i Øllet eller Theen; „han har forsoret at drikke Brændevin“, og „han har forsoret at holde Skole“, nemlig i den ny Skole i Hejlskov. Vidnet har ikke sjældnen set Degnen saa fuld, at han ikke kunde snakke, saa nogen kunde forstaa, hvad han sagde. Der var i hele Sognet ingen saa liderlig til Drik og Banden som Degnen. En Aften satte han en Tobaksdaase paa Spil. Degnen og Konen „forligtes ikke svar vel“. Degnen havde sagt, at før han skulde holde Skole, skulde han „lade sit Hoved [hugge] af og sætte paa en Stage“.

Han gaar ud, naar Præsten gaar paa Stolen, og kommer ikke ind igjen, før Prækenen er tilende. Heller ikke overværede han nogensinde Katekisasionerne i Kirken. I 1739 skal han ha' blandet hele 7 Tønder Mjød. Konen ærgrede sig over at skulle bestandig varme Mjød til ham og sa': „*Hvilken Fandens Varmen er dette; jeg skal staa [her] og varme saa tit*“. Siden *Hyrden af Hejlskov* kom bort, havde ingen i hele Sognet kunnet maale sig med Degnen i Banden og Drikken. Degnen havde sagt, at han „ønskede hans Bene maatte brydes i Stykker, naar han gik i Huset“, o: i Skolen, som hans Herskab har bygget. Hans Børn lastede og skjældte paa ham for hans Drikkeri og sa': „at Kruset efter Mød havde været 7 Gange i Kjælderen den Dag og bade, at den ej maatte komme der den 8de“. Dette Krus tog en Pot, og det samme Krus med Sølvlaag brugte Degnen som Pottemaal til dem, der købte af ham. — Peder Torup har været med til at bære ham i

Seng for Fuldskab, endda om Julen, paa hvilken Tid han især dyrker sine Drikke- og Spille-Samlinger“.

Flere Vidner har set unge Mennesker, og Drengene — der næppe kunde kigge over Bordet — spille Kort i Degnens Hus i hans Nærværelse.

Møldorph svarer med et skruet Indlæg, af hvilket vi anfører nogle Passus: Han begynder med at sige, at der er sat en Jagt igang imod „den uskyldige Hjord; hvilke Jagthunde, der er bleven anvendt, maa Dr. Johan Arndt (o: „de hellige“) forklare“.

„Men jeg maa klage med David: „*De* forvende mine Ord hver Dag, deres Tanker ere imod mig til det Onde“. Min sandfærdige Undskyldning beskyldes for at være blot og nøyen (nøgen). Jeg i min Enfoldighed vil hellere klæde min Undskyldning i Sandheds rene Klæder, end jeg med Samson vilde fange Ræve for at give den en Ræveskindskjortel“. — Naar han er indstævnet for Provsteretten ved sin Præsts Angivelse, da kan han ikke anse denne for andet „end det Hus, Frelseren taler om, der er bygget paa Sand“, thi han har angivet ham efter et falsk og usandfærdig Tingsvidne. Her gjøres af „en Myg en Elephant og af et lidet Sandskorn et ubevægeligt Bjærg“. Ja, 5—6 Mennesker har tigget ham til at sælge Øl, som de fik varmet; mere har han aldrig solgt. „Jeg formoder, at dette ikke kan kaldes Ølkroer“. „At jeg haver solgt mine Gjæster Mød, og jeg selv haver drukket overflødigst deraf, da skulde man ikke gjøre stor Allarm med 1 Tønde Mød, og mere haver der aldrig været i mit Hus“. Han kan aldrig ha' kjøbt al Honning i og uden Sogns, som der er sagt, thi det krævede flere Penge, end *han* ejede. Han har tit i 26 Aar forrettet Prædiktjenesten i 3de Sogne og det udi to Præsteskitter, men intet Menneske skal sige, at de nogensinde har set *ham* fuld, heller ikke i Ørslevkloster, hvor han har

arbejdet i 14 Somre. „Tilmed priser Gjærningen Mesteren!“ „Jeg haver været til mange Gjæstebuder baade til Ørslev Closter og hos Bønderne, men aldrig kan nogen uden Saligheds Forlis bevidne, at jeg var drukken hjemkommen fra noget Gjæstebud, og om det end skjønt var sket, havde jeg dog ikke været den første langt mindre den eneste. Jeg haver selv høstet mit Høe og Korn, ja ogsaa hjemført [det], og dog skal jeg saa godt som idelig [have] været drukken!“ I Kloster Kirke har han i Aarevis forrettet sin Prækentjeneste, „enhver Tilhører til Fornøjelse“. Og saa skulde jeg have „kløvet min Kones Hoved ad ved den ene Side! Dette Hoved maa selv bære Vidne, at den som haver vidnet dette, haver forglemt al Blusel“. Man arresterer hans Degneindkomster, og det er ligesom at udhungre en aaben By, der er uden Volde og Mure. (¹⁵/₆ 1741).

Men Provsten peger koldt paa Tingsvidnet, hvori 15 Mand stærk beediger hans Drukkenskab, 13 hans forfærdelige Sværgen og Banden, 6 Haardheden mod Maren, een hans Salg af Mjød; thi falder Dommen saaledes: „Peder Hansen Møldorph hermed kjendes fra sit Degneembede ved Ørslev Kloster Sogns Menighed, og alt hvad deraf kan dependere og ikke videre at betjene det eller oppebære nogen Degnerente“.

Desuden betaler han i Omkostninger 5 Rdl. 3 Mk. inden 15 Dage (⁶/₇ 1741).

Sagen gik til Højesteret, hvor Dommen faldt i 1744; dens Udfald kunde efter det oplyste ikke være tvivlsomt; men Udredningen heraf maa ligge til en anden Lejlighed.

Den sidste Degn, hvis Vidtløftigheder skal drages frem af Glemslen, er *Chr. Schreiner*, der en Tid*) var

---

*) Fra 1738—50.

ansat i Laastrup og Skals, men nogle Gange tangerer baade Salling og Fjends Herred.

Det er Præsten i Laastrup, *Jens Brasch*, tidligere Degn i Højslev*), der 1749 indgaar til sine overordnede med en Klage, der baade har Næb og Klør. Han siger da om denne sin Degn, Chr. Schreiner, at han ikke

1) vil melde et Ord om hans forrige Opførsel, „som dog har været hel forargelig og uanstændig“, nej, han vil kun tale om, hvad der har tildraget sig det sidste Par Aar. „Mennesket gaar om og bilder alle Folk ind, at han kan mane og besværges Djævelen i de afdøde, som gemeene Mænd bilder sig ind, der kan gaa igjen, og for at bilde enfoldige Folk ind, at han kan praktisere saadant, har han løbet hele Nytaars Aften 1747 og dito Aften 1748, da han har været stærk beskjenket hver Gang, og nok paa det sidste er bleven manet og sat ned selv; thi den første Gang, da han gik hjem, løb han i en Pyt til hans Armhuller, den anden Gang løb han i Niels Tydskes Bæk, faldt omkuld og lettelig kunde have druknet, dersom Niels Tydske ikke havde reddet ham; thi han var overmaade beskjenket“.

2) Forsømmer han Skolen, saa han for Drik undertiden ikke er hjemme i 4—5 Dage, saa Børnene maa gaa hjem med uforrettet Sag.

3) „Imidlertid han saaledes løb gal, er han kommen i med en Kvinde fra Viborg, som tvende Gange har været i Tugthuset, hvordant og hvor utugtig hans Opførsel og hans Intention har været med hende, derom kan Skals' Drengespørger og en Kone af dito By, som kan sige om deres Omgang først og sidst.“

---

*) Jens Mouritzen Brasch, født ¹¹/₁₁ 1696 i Mariager, Søn af en Kræmmer, Degn i Højslev indtil 1735, Præst i Laastrup og Skals fra 1735 til sin Død ¹⁵/₆ 1752. Han var gift med Anna Andersdatter fra Lundø.

4) Præsten har maattet formene dem Adgang til Skrifte og Herrens Bord.

5) I Søndags 8 Dage begjærte Schreiner, at han og hans Kone maatte komme til Alters, men om Onsdagen derefter gjorde han det i sin Drukkenskab, „som vel vil koste ham hans Ære, om han end havde 10“; han er alt søgt ved Stævnamaal derfor.

6) Kom han 25. Juni ganske beskjenket i Skals Kirke og begyndte at læse Kirkebønnen, men kunde for Fuldskab ikke læse mere end to Linier, saa Skoleholderen i Skals maatte fortsætte.

7) Hvordan han saa opførte sig til sidste Prædiken i Laastrup Kirke skal blive forklaret.

8) Sidste Gang han var til Guds Bord i Laastrup Kirke, hvor der var 1. Præken, blev han i Skals efter sidste Præken og laa og drak der i 4 Dage og havde sin Sammengang med omtalte Kvinde af Viborg“.

Schreiner er ikke længe om et Svar. Han har ofte søgt sin høje Øvrighed paa Haanden, „om det var muligt at nyde et andet Stykke Brød . . . som baade den alvidende Gud og andre retsindige Mennesker“ ved, han trænger haardt til.

Schreiner retter nu de stærkeste Modanklager mod Pastor Brasch. „En Aftenstid kom den gode Mand (Præsten) drukken og beskjenket her ind i Degneboligen, og da jeg sad og sov ved mit Bord, tog han mig i Haaret, slængte mig ned til Jorden, slog mig mange haarde Slag med sin Stok, traadte mig med sine Støvler paa mit Bryst, og sparkede mig baade i mit Hoved og paa mit Legem ey agtendes, at min Hustru og Børn staaede og hylede over min Plagø og hans Ugudelighed, og havde min Hustru og hans Karl, Mogens Bertelsen, nu boendes i Skals, ikke da været tilstede, havde han virkelig og sandfærdig for Gud enten rent slaget mig ihjæl eller til mit Legems Ruin stømpret og fordærvet

mig; dog han Morgenen derefter (in stato qvo) gik til Skrifte og Herrens Bord“. — Mange andre Klager, som strækker sig over de sidste *12 Aar*. — Præsten benægter det altsammen. Det er forfattet af „et ondt og drukkent Menneske“. „Han (Degnen) sad og sov ved sit Bord; det maa da have været en Drøm i en af Drukenskab corrumperet Hjerne“, siger Præsten.

Kanske har han (Præsten) nu og da faaet begyndt for sent i Kirken, fordi han ventede paa Degnen, „som desværre tidligere har søgt Kroeret end Kirken“. „Men lad Schreiner sige, om jeg ikke har hæmmet al ulovlig Arbejde hos os Selv, og om jeg ikke har Søndagen før Bededagene befalet, at saasnart Klokken ringer om Aftenen før Bededagene, skal Sognefolket entholde sig fra al Trældoms Arbejde“. Han taler om „Svagheden, som hele forleden Vinter havde sat sig i mit venstre Ben, da jeg som en Krøbbel maatte gaa op paa Prækestolen ved en Kjæp“. Har ogsaa et svagt Bryst. — Smedens Kone i Laastrup har stævnet Sch. for hans ublu Mund.

Bønderne klager stærkt over Degnens Uduelighed og siger, at det er ét om Børnene gaar i Skole eller løber paa Gaden. Svir og Slagsmaal hører til Dagens Orden i Sch.' Omgivelser. Hans Børn er ikke opdragne i andet end hvad ondt er, den ældste sættes til at holde Skole, naar Faderen er borte, og lærer Børnene megen Skarnagtighed.

Biskoppen resolverer, at Sch. skal afstaa Skolegjærringen og kun være Degn imod at love Bedring.

Men samme Dag, Schreiner er til Alters, gaar han ind i *Vejlhuset* i Skals (hvor der var Kro i gamle Dage) og drikker til Mandag, saa to Mænd „man daje ham hjem“. „Ak, en ganske slet Forbedring!“ Saa om Søndagen i Smediehuset i Laastrup spille han paa sin Fjøl, drak sig overmaade fuld og blev der Natten over, gik saa derfra

til Vejlluset, der var han i Nat, der er han endnu; nu er Kl. over 1 Eftm. . . . er baade fuld og gal. Ak, en ganske slet Forbedring!“ — Schreiner truer med at hænge sig selv i sin Klokkestræng Nytaarsaften; truer med, at de skal se „Farsler“ i Præstegaarden før Kl. 1 om Natten. Præsten gyser. „Havde den naadige Gud ikke særdeles holdt sin ald Magts Haand over mig, havde Schreiner, som ikke andet kan sluttes, visselig sat Ild paa min Præstegaard eller i anden Maade tilføjet mig Ulykke; jeg beder allerydmygst og for Guds Skyld med mine grædende Taarer, nu jeg skriver dette, at Deres Højærv. ser mig befriet fra saadan Frygt og Fare og hjælper mig, at jeg faaer saadan et fortvivlet Menneske, som Sch. er, skaffet af Vejen fra mig.“

Præsten er af Sch. altid bleven anset „som en *nullus* og alle mine trohjærtige Formaninger som *nulla*“.

Sch. skal jo møde hos Bispen ²⁹/₁₂, men Præsten tvivler paa, at det vil ske; „thi han og hans Kone sad i Gaar fra sidste Prædiken her — til i Dag i Dagningen — ved en Begravelse, og i Sandhed, de vare begge i en lystig *humeur*, da de vare der, og da de gik derfra, og hun nok endnu saa lystig; i hvad *etat han* er, ved jeg ikke; jeg tror han sover.“ (²⁹/₁₂ 1749).

Sch. kom ganske rigtig ikke hos Bispen; men fik nu stræng Ordre til at komme dert 2den Januar 1750. „Da jeg (Bispen) haver noget at tale med Dem paa Embeds Vegne.“

Sch. afstaar da endelig Embedet til Wagaard for

1) en Pension „for mine svage Øjnes Skyld og for anden Svaghed, som mig siden Embedets Tiltrædelse er tilslagen.“

2) Overdrages for nærværende Aar til Paaske — men intet videre — de i Loven Degnen tillagte Paaskekager i begge Sognene, ligesom og Paaske-Æg.

3) „Overdrages Sch. for de til St. Hansdag forfaldne Oster i begge Sognene for i Aar 1¹/₂ Pund(?)“.

(²³/₁ 1750). — Præst og Bisp fryder sig. Men imens fatter Sch. en anden Beslutning (¹⁰/₂), saa nu er de lige nær. Omsider maa han dog krybe til Korset og gi' Embedet fra sig, men nu hjemsøger han Embedsstanden med Bunker af løjerlige Skrivelser, ikke sjælden paa Rim, hvori han vedbliver at forfølge Pastor Brasch, om hvem han siger, at „naar Ulvehuden ikke kunde naa, vilde han sy en Rævebælg dertil“, eller: „Hr. Brasch betalte med Tasken, hvorfor Hr. Schreiner maa springe i Asken“. Han gjør sig en Glæde af at sværte sin Efterfølger i Embedet, Murmester og Blytækker i Laastrup *Niels Tydske*.*)

„Han kan ikke vel bogstavere. En ilde Bogstaverer holder jeg for ikke at være en god Lærere for Børn.“ Saa anfører han ondskabsfuld (i Brev til Bispen), hvad Niels Tydske har skrevet i en Postil: „Christen Nielsøn barenfød i Laasterup Aar 1748re d. 16 Maijus var til Kierke d. 23 dito som var Christe Himmelfaarsdag baaren af Jomfrue Cathanna Hedvig Bregenholum fra Lynderupgaard -- —“. Han forsømmer Skolen for andet Arbejde; saadan var han en Tid ude at tække paa Viborg Domkirketaarn, „hvor han da var Luftens Ravne og Krager nærmere end Laastrup Skolebørn, og da var Skolen tom i tre Dage; men jeg maa sige, hvad kommer det mig ved.“ Undertiden kommer hans Søster i Skolen. „Men om det er forsvarligt, at en Pige maa læse for Drengbørn i en publique Skole er ikke min Sag.“ — „Men det ved jeg, at jeg allene af Had og Avind har mist Skolen.“

---

*) Hvem maa ikke her tænke paa Blichers „Skwolmæjster, ham Kræn Koustrup“ — — „om e Vinter wa han Skwolmæjster men om e Sommer wa han Muhrmæjster; aa han wa lih dögte te beggi Diel“ — hvad Niels Tydske altsaa ikke var.

Degn og Kirkesanger var han dog endnu; men hvilken Degn!

Hr. Brasch skriver om Sch. $^{13}/_3$ 1750: Han svi-
rede i Skals hele Søndag Nat; paafølgende Dag væl-
tede han sig i Skals' Gade, „saa der var ikke noget
tørt paa ham; det var nær, at han havde styrtet sig
hovedkulds i en Kilde samme Dag. — — Ved Mid-
dagstider kastede man ham i en Vogn, som et ufor-
nuftigt Creatur og førte ham til Vejlluset.“ Blev der
til Tirsdag, drak sig atter fuld om Onsdag og mødte
til Præken i Laastrup; havde ikke sovet tre Nætter da
han kom, gjorde vild Skandale som et forstyrret Men-
neske, forfulgte Præsten gennem Kirken og vilde op-
læse sin Skrivelse til Bispem.

Præsten siger, at nu „skaar han Sch. værreløs, jeg
lader ham gjøre hvad han vil og overdrager ham til
den retfærdige Guds Dom; hvad Forargelse herefter
skeer hæfter ikke paa mit Ansvar.“

„I Aftes var Sch. paa ny saa fuld, at tre Karle
maatte bære ham hjem som et død Menneske.“ ($^{14}/_3$).
Sch. bliver fra Kirken, naar der ikke er Penge at tjene;
han spillede Kort under hele to Prækener; tabte alt;
sendte Bud hjem efter „et Viisuhr“, tabte ogsaa det og
blev hældt paa Døren i Vejlluset. ($^{21}/_4$).

Nu blev det dog Bispem *for* broget, saa ogsaa Degne-
embedet blev frataget ham; men Pennen havde han
endnu i Behold, og han sparede den ikke. Hans lange
Skrivelse til Biskop Wøldike ($^{22}/_2$ 1752) i den Anledning
maatte kunne faa en Hund til at hyle. Hør engang:

„Høystbetroede Superintendent over Viborg Stift!
Min høygunstige Øvrighed Herre og Patron!

Gud, som ved ald den Uret, der skeer den Fattige
her i denne plagende Verden vil og haardelig straffe
samme Uret, endeel her i Verden, og endeel efter Ver-
dens Ødelæggelse, Exempler her paa har jeg tit i mine

mange hjærteplagende underdanige Skrivelser nu til een nu til anden (hvilke Breves Copier hos mig endnu u-skade findes [sic!]) givet klarlig Bevisning paa, hvorledes Gud vil straffe Uret, eet eeniste Exempel af de mange er dette: at man skulde vel see til, at det skeer ikke den Uretfærdige, som det skeete *Adonibesech*, der afhug Tommelfingre og Tommel-Tæer af Halvfjerdssindstyve Konger, thi han fik selv efter sin egen Bekjendelse samme Løn, hvilket Exempel jeg kan applicere paa mine Gjenvordigheder, som ere saa mange, men een af dem er efterfølgende: Da jeg medens jeg var i Embedet tvende Vinterer i Rad maatte igjennemgaa *Lill-Vejle* med mine bare Fødder, som tit og ofte brød Isen, saa at Blodet af mine Fødder og Beene kunde spores efter mig, omendskjønt Hr. Brasch kjørte hver Gang omkring mig med smilende Læber over min besværlige Hen- og Hjemrejse til og fra Sognene, tilsløges mig formedelst dette kolde Vand og Is fiire dybe Saar i mine Beene, hvilke Saar bleve saa hæftig med dødt Kjød antændte, saa at jeg maatte selv med min Ragekniv skjære det døde Kjød af Hullerne, ja, alle Mennesker, som besøgte mig, mistvivlede om min forrige Helbreds Nydelse, og da jeg ikke kunde komme til Kirken Taksigelsens Fest 1750, men havde bestilt en Mand, som Tjenesten skulde forrette, blev der dog ingen Sang i Laastrup Kirke samme Dag, Aarsagen hertil ved baade Gud og got Folk; da jeg fik dette at høre, maatte jeg, saa svag som jeg var, ombinde mine Beene med laadne Skind indenfor mine Strømper og saaledes en Tid lang forrette mit Embede. Aarsagen til denne min Skade var Hr. Brasches U-barmhjærtighed imod mig til at igjennemgaa Vejlen saa ofte med mine bare Fødder, men den bedste Læge i Himmelen lægte mig dog igjen, saa at jeg blev og endnu er, ganske sund paa mit Legeme, Gud ske derfor ævindeligt Ære,

men tillades mig at skrive, ved jeg ingen anden Aarsag til Hr. Brasches svage Beene, uden Guds retfærdige Straf, skinbarlig for alle Mennesker, formedelst min store Gjenvordighed, samme Mening som kommer overens med mange Bibelske Exempler, har ogsaa alle Folk som ved min store Forurettelse, hvilke i Tiden ved Guds Bistand blive vel mere aabenbaret.*) Ja, Hr. Brasch har saaledes tilreedt Vores Tilstand, at min fattige Hustru og u-opfødet smaa Børn har nu i tvende Vinterer og een Sommer ikke kunde faaet det bare og tørre Brød, hvormed de kunde mætte sig [sammen] med det tynde, bare og blanke-Vand, saa at dersom de sad i Fængsel havde de bedre Skiæbne, nemlig at de kunde da faae saa meget Brød, de kunde fortære, som nu mangler, hvorfor deres Anskrig til Gud i Himmelen om Livets Ophold med grædende Taarer baade Nat og Dag sig optrænger, som alle Folk ved, og deres nøgne og forsultede Legemer giver tilkjende. Og om Hr. Brasch ikke i sin Tid kommer til at lide Mangel paa det daglige Brød, kan hans Børn dog vel i Fremtiden komme til at forsøge saadan en Skiæbne, hvorpaa daglig Forfarenhed kand give Vidnesbyrd: at rige Mænds Børn ere komne i Armod og jammerlig Tilstand. Hvorledes jeg og fattige Hustru haver bevist vores Christendoms Øvelse i vores Livs og Levnets Opførsel, siden vi fra Brødet, uden ringeste Paamin-delse til Forbedring efter mine mange underdanigste Suppliquers Indhold bleve bortjagene, ved bedst den gode Gud og de oprigtige Christne, hvilken Levnets Opførsel skal med Guds og Jesu forarbejdende Aand og Naade vedvare indtil vores Dødsstund: hvorefter jeg

---

*) Fire Maaneder efter denne Skrivelse var Schreiners Avindsmand Lig, hvad der næppe har afløkket ham mange Taarer.

med Guds Bistand endnu trøster mig ved, at Gud vil oplade en Dør til vores Levnets Ophold, at vi ikke skal crepere og slet dø af Hunger formedelst Uvenners Forurettelse imod os, hvorfor jeg underdanigst med mine grædende Taarer endnu anmoder min høje Øvrighed, Deres Højærværdighed om, at D. H. af forbarrende Naade forhjælper mig til et lidet Stykke Brød, naar det end kunde træffe sig. Og paa det jeg kan være dismere forsikret om menneskelig Hjælp, har jeg skrevet Velærværdige Hr. Jens Brasch et Brev til sub dato 5. Februari sidst afvigte om mit Skudsmaals Nydelse i nogenledes Stand, som den u-forfalsket og oprigtige Sandhed udkræver, hvilket Brev jeg ønskede at maatte [komme] i Deres Højærværdigheds Hænder til Eftersyn, thi skal Hr. Brasch sidde ved sit eget Bord og selv skrive Skudsmaal, som hannem lyster, da Gud naade den fattige, men jeg haaber dog, at Lovens pag. 286 5. Articuls Bydende bliver i den Post vel observeret, og at mit underdanige Brev til Hannem opmuntrer hans Samvittighed til at meddele mig min uforfalsked og i Sandhed overensstemmende Begjæring; jeg, som lever i Forventning om en naadig Bønhørelse paa min slette Jammers og Armods Brøds bedre Vilkaar, vil underdanigst ønske, at den himmelske Hærskares Mangfoldighed vil lykkeligen ledsage Deres Højærv. paa sin besværlige Rejse til Deres H.' Residence, forblive hos D. H. i og uden Byen indtil Dødsens sidste Time og derefter bære D. H.s Sjæl i Abrahams Skjød.

Det ønsker af inderste og allerydmygeste Hjærte Deres højædle Højærværdigheds højst gunstigste Øvrigheds og Patrons allerunderdanigste Client og Tiener. Wiborg 22. Febr. Anno 1752. Chr. Schreiner.

Da vi atter træffer sammen med den vidtløftige Herre, 1754, er han Løbedegn; ogsaa Pennen løber efter gammel Vane med hans bevægede Livs endeløse

Gjenvordigheder, og atter er den skikkelige Biskop Wöldike i Vinden for hans Deklamationer*):

„Højædle og højærværdige Hr. Biskop! Højstgunstigste Patron og Øvrighed!

For det nødtørftige daglige Brød at nyde maa jeg nu her nu der med stor Gjenvordighed søge for min egen Person; for samme Aarsags Skyld gik jeg næsten *Sallings Land* igjennem i afvigte Sommer, men kunde der ingen vis Condition bekomme. Degnen i *Thorum* gav mig en skriftlig Seddel samme Tid for at holde Skole *for og med* ham i næst afvigte Vinter, men siden han brød sit Løfte, maatte jeg søge Lejligheden andensteds, saa jeg ved vælærværdige Hr. *Lars Aastrup* Falledsgaarde hans Recommendation hos Velb. Hr. Landsdommer Skinkel bekom et Løbe-Skolehold i *Dollerup Sogn*, men hvad Tractement og Logement jeg hos en Del fattige Bønder der maatte være fornøjet med, er den alvidende Gud bekjendt, og siden Hr. Aastrup jævnlig besøgte nu et nu et andet Sted, hvor Ungdommen forsamledes, fornam af mig en viinskabelig Flittighed, har han forsikret mig flere Vinterer herefter at nyde samme Condition, siden Sognefolkene derforuden har Yndist til mig, men Gud bedre! der er liden Løn at vente og intet vist Hus beskikket til Ungdommens Forsamling, og derforuden er min Hustru endnu i Schaltz i et ælendigt Lejehuus, saa jeg maa tit savne hende til mine Armods Klæders Renhed og Bødning. Gud lad os for Jesu Døds Skyld engang samles tilhaabe paa et vist Sted med et lidet Stykke vist Brød, da vi, som har kjendt og endnu daglig kjender, hvad got og ont er, bedre end tilforn kan skjønne paa, hvad et roligt Stykke Brød er gavnligt at have i Eje og takke Gud, Øvrighed og gode Venner,

---

*) Han taler selv et andet Sted om sine „jammerlige Skrivelser“.

som dertil os haver forhjulpet.“ — For Tiden har han Plads i *Lovns*, men han mener at ha' Udsigt til at faa *Thorum Kald* i Salling. Og anraaber nu Bispen om, at dette Kald maa forundes ham. (Illeriis ²¹/₆ 1754. C. J. Schreiner).

Her slipper vi Løbedegnen og la'r ham rende. Om han med Konen „blev samlet tilhobe paa et vist Sted“, kan vi ikke sige; usandsynligt er det ikke. Der er jo en spirende Anger i det sidste Brev, og Biskop Wøldike var svag overfor den Slags. Til Thorum kom Schreiner dog næppe. Saa havde vi nok hørt fra ham. Det havde jo ogsaa været for galt, om denne By, der just nævnte Aar (1754) var bleven befriet for det værste Afskum af en Degn, om hvem vi endnu har hørt, nemlig *Andreas Møller* til Junget og Thorum, nu skulde ha' begyndt forfra med een til af samme Slags, blot med den Forskjel, at Møllers Brændevin kanske var endnu et Par Grader stærkere end Schreiners.

Det er sikkert mere end et Tilfælde, at et saadant Antal Degne — som endda let kunde øges med endnu nogle Stykker — fra samme Egn og i samme Tidsrum viser saa stor moralsk Slappelse. En lignende Gjennemgang af Dokumenter fra andre Herreder vilde ha' givet os noget nær samme Billede af Skolen og Samfundstilstanden. Af saa mudrede Kilder har da vor Landbefolkning gennem Aarhundreder maattet øse sin Kundskab om Gud og Verden. Det er kun en tvivlsom Trøst, at Forholdet næppe har været bedre blandt andre Nationer.

Degnerækken ved Fjends Herreds Hovedskoler.

Som et Tillæg til foranstaaende anføres her Rækken af Degne i Fjends Herred, saavidt og saalangt de har været at opspore. Min Kilde er mest Kirkebøgerne samt Arkivsekretær *Nygaard*, Viborg, og de nulevende Læreres Meddelelser. Naturligvis trænger Listen baade her og der til Udbedring, men saalænge vi fattes den sammenhængende *Degnehistorie*, som Forskningen stadig venter paa, maa ethvert Bidrag vel anses for kjærkomment.

Hejlskov (Lund).

Peder Hansen Møldorph, Degn fra 1715—1741, (afsat ved Højesteretsdom 1744), gift med Maren Madsdatter.

Jens Jacobsen Ørum, Degn 1741, † 1767, g. m. Anne Marie Sejrsdatter Sander, † 1782.

Peder Christensen Børsting, Degn 1768, † $16/11$ 1821, 78 Aar gl., g. m. Mette Margr. Pallisdatter Møller.

Christian Børsting — 1830, g. m. Inger Christiansdatter.

Chr. Michael Christensen, f. $18/5$ 1813 i Viborg, konst. $9/11$ 1835. Senere Lærer i Tapdrup og St. Fuglede. Afsked 1877. Gift med Anne Marie Grønbech.

Jens Christoffer Sørensen, f. $4/1$ 1826 i Gjedsted, Søn af Lærer Søren Jacobsen. Degn i Hejlskov fra 1847. Gaardmand?

- Niels Chr. Brøndum-Nielsen* — 1882; g. m. Hanne Katrine Sofie Olsen, f. 1851.
- Jørgen David Fischer*, f. $16/9$ 1857, † 1911. Degn i Hejlskov fra 1882; *flyttede 1886 med Skolen til Lund*, g. m. ¹⁾ Katrine . . . ²⁾ Anna Mikkelsen.
- Jens Jensen*, f. $25/2$ 1876; kaldet $1/1$ 1912, g. m. Mette Elise Lange, f. 1862.

Højslev.

- Jens Jensen Ellitshøj* — 1707, begravet $27/6$ 1730, gift før 1699 med Maren Nielsdatter.
- Jens Mouritzen Brasch*, f. $11/11$ 1696, Degn indtil 1735, † $15/6$ 1752 som Præst i Laastrup, g. m. Anna Andersdatter, Lundø.
- Niels Pedersen Ørum* — 1737, † 1758, g. m. ¹⁾ Anna Barbara Kloch, † 1739, ²⁾ Karen Christensdatter Høeg.
- Vessel Henriksen Barthling*, Degn 1758—61, † som Klokker ved Viborg Domkirke 1796, g. m. Klara Margrethe Borchhorst, † 1791.
- Jens Pedersen Thiørring*, Degn 1761, † 1794, g. m. Marie Christensdatter Kjærgaard, † 1796. (Om ham se Biografisk Lexikon 17 B., S. 202 og Saml. til jydske Historie og Topografi III. og IV.).
- Jeppe Ørum*, † $19/8$ 1819, 70 Aar gl.
- Lauritz Sørensen Wistoft*, f. 1798, g. $18/6$ 1826 med Dorthea Friis, f. 1804.
- P. Hansen* — 1862, †.
- Carl G. Brandt*, f. $19/4$ 1845, † 1904?
- Anders Christensen Veggerby*, f. i Ranum $12/10$ 1875, forflyttet til Viborg $1/5$ 1912.
- S. D. Küllerich*, f. $18/10$ 1875, konst. $1/8$ 1912, tidligere i Lundø, g. m. Dagmar Jørgensen, f. $2/3$ 1881.

Ørum.

- Lauritz Christensen Friis* — 1702, † 1709.
- Jacob Christensen Ørum* — 1712, † 1762, g. m. Inger Andersdatter.

Jacob Ørum, 1761, † 1763, g. m. Anna Marie Pedersdatter Holm.

Andreas Hoffmann — 1764, † 1804, g. m. Anna M. P. Holm.

Andreas Storck Hoffmann*) — 1812, † $^{29}/_1$ 1825, 55 Aar gl., g. m. Jacobine Karoline Fischer, † 1825, 57 Aar gl.

Hans Jensen, f. 1800, Degn $^{31}/_4$ 1825. Senere i Tise i Salling.

Peder Johansen, † $^{16}/_2$ 1848, 58 Aar, g. m. Maren Jensdatter.

Hans Christensen Nørgaard, f. $^{20}/_{11}$ 1823, Degn $^6/_1$ 1852, g. m. ¹⁾ Anne Marie Christensen, † 1856, 31 Aar gl., ²⁾ Mette Marie Nielsen, f. 1832.

Niels Chr. Andersen, † 1859.

Chr. Nielsen, f. 1836, Degn 1860, g. 1860 m. Anna Kirstine Larsen Fischer, f. 1840.

Niels Andersen, Degn — 1866—1885, g. m. Else — —.

Hans Jakobsen, Degn $^{21}/_{12}$ 1885—1912, g. m. Mariane Hyllested. H. J. fødtes $^1/_{11}$ 1856 i Haslund v. Randers; hans Forældre var Husmandsfolk; blev Tjenestdreng i 11 Aars Alderen, 17 Aar gl. paa Skelund Højskole; 18 Aar gl. Gaardbestyrer; forpagtede 20 Aar gl. en Bondegaard, solgte Forpagtningen for 2000 Kr. og blev nu istand til at ta' paa Gjedved; demitteredes 1881, kom til Borup Skole som Medhjælper for Folketingsmand Chr. Ravn, senere til Ørum, hvor han i $2^1/_2$ Aar var Hjælpe lærer for Niels Andersen. Har gjort sig meget fortjent af Husflidssagen.

Jens Peter Jørgensen, f. i Jungshoved pr. Præstø $^{12}/_{10}$ 1886, Søn af Gaardejer Jørgen Jørgensen i Staun-

---

*) Se om ham og Pastoratets Skoleforhold 1815—30 en lærerig Artikel i Vilh. Mallings og A. Kr. Dolleris Bog: „*Solhverv*“, Bavnens Julebog 1907 S. 115—20.

strup; udgaaet fra Vordingborg Sem. Exam. 1909. Lærer i Nørresundby 1 Aar, i Hjørring 1 $\frac{1}{2}$ Aar, kaldet til S. Ørum $\frac{15}{6}$ 1912. Gift $\frac{31}{7}$ 1912 med Johanne Waldemar, Bogholderske ved „Vendsyssel Tidende“.

Taarup.

Anders Lauridsen, f. 1631, † 1687, g. m. Maren Pedersdatter, † 1687.

Peder Andersen, † 1715, g. m. Elisabeth Villadsdatter, Holstebro, † 1714.

Chr. Sørensen, 1716, † 1749*), g. m. ²⁾ Maren Sørens datter.

Jørgen Christensen, Degn 1748, † 1774, g. m. Karen Andersdatter.

Laurids Grøn, Degn 1774, † 1807, g. m. Dorthe Margrethe Bahuus, † 1805.

Peder Skaarup, Degn 1808, † $\frac{6}{6}$ 1833, 69 Aar, g. m. Maren Sørens datter Uldum, † 1843.

Chr. Frederik Skaarup, f. 1804, Degn 1831, g. $\frac{9}{11}$ 1831 m. Mariane Jensdatter.

J. Bundgaard, Degn 1856—62, forflyttet til Skjern ved Silkeborg, g. m. Ane Hansen, født 1831.

Bent Balleby, f. $\frac{18}{8}$ 1838, Degn 1862—1870, forflyttet til Jebjerg, g. m. Christine Willadine Søgaard, f. 1836.

Christian Henrik Ravn, f. $\frac{6}{11}$ 1844, Degn fra 1870—1885, demitt. fra Jælling 1864; Lærer i Sparkjær 1865—70, derfra til Borup; afskediget for politisk Radikalisme. Folkethingsmand.**)

Kristen Helligsø, Degn 1885—1908. Født $\frac{20}{8}$ 1850 i Stagstrup ved Thisted, Faderen Husmand og Tømrer, arbejdede som Haandværker til sit 29 Aar;

*) Se *Hist. Aarboḡ for Skive og Omegn* (1911) S. 74, 84—87.

**) Se bl. a. Kraks Blaa Bog (1910), S. 362. *Medlemmer af Folketinget*, 1899, S. 40.

demitteret fra Gjedved; 1881 ansat som Lærer ved Borring Skole, derfra til Borup.

- O. *Jørgensen*, fra 1. Maj 1908. $^{13}/_3$ 1897 g. m. Berthe Marie Nielsen, Datter af Gaardejer Niels Kr. Nielsen, Hvilsum. — Jørgensen er født i Hverrehus, Uldbjerg Sogn, $^{24}/_4$ 1869; tjente fra 7. til 19. Aar, var ved Mølleriet i 2 Aar, demitt. fra Ranum 1895. $^{1}/_2$ 1897 Enelærer i Gundersted, derfra til Borup.

Kobberup (Søby).

Troels Ibsøn — 1530—60.

Thomas Andersen — 1564.

Jens Jørgensen — 1689, † 1712, g. m. Anna Sørens-
datter, † 1719.

Knud Christensen Braad — 1705—1711. Senere til
Daugbjærg.

Jørgen Jensen Brøndum, Degn 1712—1731, begr. $^{3}/_3$
1752, 70 Aar. 1704 g. m. Dortha Jakobsdatter
Vesbech.

Jacob Jørgensen Brøndum, Degn 1731, † $^{19}/_5$ 1774,
g. ¹⁾ m. Juliane Marie Rosenmeyer, † 1771, ²⁾ med
Agnete Rasmusdatter Winther.

Jacob Peder Aarestrup — 1757.

Just Brøndum, † 1773.

Peder Brøndum — 1772 (taler om „min og min Søns
Korntiende“).

Søren Malling — 1775 (senere til Læsø).

T. Munch, Degn og Kapellan — 1788.

Jacob Kardyb, Degn 1788, † 1832, g. m. Dorthe
Marie Lund, † 1801.

Peder Jacobsen Kardyb — 1832. † 1855, 67 Aar gl.,
g. m. Johanne Troelsen, † 1871, 79 Aar.

1816 dør Degneenke i Søby Mette Pedersdatter, 94 Aar gl.
1833 „ „ „ Bolette Jensdatter, 75 Aar gl.

Peder Pedersen (Bukdahl), f. $^{30}/_9$ 1810, kom til Søby fra S. Resen 1855; tog Afsked 1876; † i Aarhus 1892; g. m. Kirsten Christensen, f. $^3/_1$ 1823, † 1902.

S. Nielsen, Degn 1876—1899.

Karl Martinus Nielsen, f. $^{15}/_{12}$ 1876 — 1898 —.

Kristian Anton Kristensen, f. i Taarup $^{1}/_2$ 1878, Søn af Husmand Chr. Christensen, Degn $^{30}/_5$ 1900— $^1/_{10}$ 1903, da han kaldedes til Vrønding Skole. Tidligere Lærer i Bjert, Sahl S., og i Flade p. Mors.

Peder Jakobsen, Degn fra 1903 — Febr. 1911, da han forflyttedes til Skjørring pr. Galthen.

Jakob Sørensen Schmidt, f. $^3/_1$ 1884 i Nyby, Læborg Sogn, Søn af Gaardejer H. S. Schmidt, demit. fra Skaarup 1910, Vikar ved Astrup Skole pr. Malling $^{1}/_9$ 1910 — $^1/_7$ 1911, da han konst. til Enelærer i Søby. Novbr. 1911 gift med Gyda Schou, Datter af Lærer Julius S., Ildred Skole pr. Jelling.

Fly—Vridsted.

Peder Olesøn — 1676 —.

Jens Pedersen Holm — 1717, † April 1738, g. m. Ane Marie Thøgersdatter, † 1767, 90 Aar gl.

Peder Fausing, Student, Degn 1738, † 1759.

Chr. Jacobsen Brøndum, Degn 1759, † 1822, 85 Aar gl., g. m. Maren Pedersdatter, † 1810.

Peder Tetens Mørch, Degn 1820, † $^4/_{1}$ 1854, $69^{1}/_2$ Aar gl., g. m. ¹⁾ Marie Elisabeth Jensen, † 1823, $38^{1}/_3$ Aar, ²⁾ Erica Claudine Friisenberg, † 1835, 35 Aar gl.

Niels Nielsen Lund, f. 1820 i Klejtrup pr. Hobro af Gaardfolk; udgaaet fra Lyngby Sem. 1843. Hjælpe-lærer i Laastrup, Lærer i Øls ved Hobro 1846—54; Lærer i Fly 1854—1879, † i Hvorum ved Hobro 1884. Gift med Marentine Kristine Fugl, en Lærerdatter fra N. Felding, f. 1822, † $^1/_{2}$ 1864.

Niels Jacobsen, f. i Nørre Grene, Hoven Sogn $^{17}/_{10}$ 1845; kom som 7aarig i Tjeneste hos Gaardejer

Eske Grene og hans Hustru Mette Kathrine, „et Par gjev' Folk“; var hos dem til 20 Aars Alderen og nød den Gang som senere meget godt fra deres Haand; var hos Lærer Møller i Skjern og underviste yngste Klasse i 2 Vintre; 1866 paa Staby Højskole; læste paa Friseminariet i Hammerum; tog Examen i Aarhus Sommeren 1870; 1870—71 Lærer ved Birk Skole, 1871 Hjælpelærer ved Uhe Skole. Ringgive S., giftede sig $\frac{26}{11}$ 1873 med Andersine Christensen fra Gjellerup; $\frac{31}{7}$ 1876 kaldedes han til Lærer i Gjellerup, derfra forflyttedes han 1879 til Fly. $\frac{7}{7}$ tilflyttede han dette Embede, som han beholdt til $\frac{1}{1}$ 1906, da han søgte sin Afsked. Bor nu i Aarhus.

Nielsen, fra 1906, g. 1910 m. Mathilde Nielsen fra Sjørup.

Vroue—Resen.

Michel Vistesen — 1619 —.

Peder Jensen, Degn 1720—38, † 1758, 86 Aar, g. m. Anne Christensdatter, begr. $\frac{3}{3}$ 1722, 47 Aar.

Chr. Pedersen Børsting, Degn 1738, † 1760, g. m. Mette Jørgensen Brøndum.

Peder Madsen Nibe, Degn 1761, † 1776 som Degn i Vorde, g. m. ¹⁾ Anna Elisabeth Adamsdatter Hansen, † 1761, ²⁾ Margrethe Marie Quist, † 1792.

Chr. Winther, Degn $\frac{12}{4}$ 1761—83, g. m. ¹⁾ Johanne Pedersdatter Gram Fausing, † 1767, ²⁾ Karen Mounsdatter, † 1779, ³⁾ Johanne Andersdatter.

Niels Jensen — 1787—88 (da han kjøber Gaard i Resen).

Jacob Brædsgaard, 1788, † 1797.

O. Jensen — 1798.

Rasmus Ravn, 1802 —.

Jens Müller Mulvad — 1814, † 1835, 68 Aar, 1794 g. m. Magdalene Christensdatter Opitius, † 1836.

Chresten Hansen, f. i Terndrup, Lyngby S., $\frac{3}{3}$ 1784 af Gaardfolk; kom tilsøs og blev Styrmand; sejlede

i 15 Aar, fik sin højre Arm afrevet i Tovværket, laa paa Hospital i Hamburg, gik nu Lærervejen; Huslærer i Aastrup, Lærer i Øls, 1835—52 Lærer i Vroue, † $\frac{1}{11}$ 1852. ¹⁾ Gift med Karen Christensdatter Wærum fra Hørby, ²⁾ g. m. Ane Kathrine Jensen fra Resen. — Skjønt han var enarmet kunde han baade forke og tærskede — tærskede dog med Forkjærlighed Drengene, saa ingen i saa Henseende fattedes det fornødne.

Chresten Pedersen Kobberøe, f. 1827 i Thy; udgaet fra Snedsted; i Vroue fra 1853— $\frac{4}{5}$ 1863; senere til Sødring, Dalbyneder S., afsat et Aarstid efter for sit uordentlige Levnet; rejste derefter til Sydamerika. Gift med Maren Madsdatter.

Laust (el. Lars) Jensen Kongsgaard, f. i Oxenbøl i Thy $\frac{28}{3}$ 1839; dem. fra Ranum 1863; Lærer i Vroue fra 1863—66; senere til Vorde; 1876 tog han der sin Afsked paa Grund af Uoverensstemmelser med sin Præst Hoffmann Bang, senere Gjæstgiver i Hjarbæk. Amtsraadsmedlem. Døde af Blodforgiftning paa Viborg Sygehus 1888. Gift m. Johanne Katrine Madsine Laurence Madsen fra Thy.

Isach Jensen, f. $\frac{10}{3}$ 1831, Søn af Jens Isach, Mønsted; uexamineret; Lærer i Sønder Resen; i Vroue fra 1866— $\frac{5}{12}$ 1894. Bor nu i Viborg. Gift med Kirsten Thomsen fra Resen, f. 1840, † 1884.

Peder Pedersen Daugbjærg, f. $\frac{6}{4}$ 1861, Søn af Jens Pedersen, Vroue; dem. fra Gjedved. Lærer i Vroue fra $\frac{5}{5}$ 1894. Gift m. Margrethe Marie Gjertrud Jensen, Datter af Lærer Isach Jensen.

Mønsted—Daugbjærg.

Chr. Jensen — 1699, † $\frac{16}{4}$ 1708, g. m. Kirsten —.

Niels Jensen Hammer 1708—11 (senere Præst).

Knud Christensen Braad, fra 1711—1752; tidl. i Kobberup; † i Spørring Kro 1755; g. m. Bodil Hansdatter Rosborg, † $\frac{26}{9}$ 1754.

Peder Jacobsen, f. $16/9$ 1708, Degn fra 1752; † $14/11$ 1781; g. m. Katrine Margrethe Knudsdatter (Braad).

David Andersen Haun. Han er den første Degn i Daugbjerg Degnebolig, der sikkert bygges 1782*); formodentlig af Degnen selv, da han var Murer; efter gamle Folks Udsagn skal han ha' ombygget den østre Gavl af Daugbjerg Kirke; 1790 er der ikke saa lidt Misfornøjelse med David Haun. 6 Gaardmænd — Visti Christensen, Jens Jensen. Knud Jensen, Lavrids Nielsen, Jep Jensen og Peder Michelsen — har uden videre taget deres Børn ud af Skolen og udnævnt „en Karl“ til disses Lærer. Præst og Provst anmoder Bispem om at idømme de opsætsige Bønder en Mulkt. Haun sidder videre indtil 1825, da han afskediges. — Han var gift med Margrethe Pedersdatter.

Jens Pedersen, f. $21/5$ 1802; hans Forældre var Husmandsfolk fra Hørsted ved Thisted; dem. fra Snedsted 1823; Lærer i V. Resen i 2 Aar; Hjælpelærer hos David Haun 1825; ansat 1826 og virkede i Daugbjerg til Novbr. 1876. Da Skolegjerningen ikke tog megen Tid i de Dage, havde han rigelig Lejlighed til at virke som en Slags Viceinspektør i det af Fr. 6. indrettede Kalkbrud i Dybdal ved Daugbjerg. Om Søndagen sang „Gamle Pedersen“ ved alle Pastoratets tre Kirker. Hans Livs store Øjeblik var, da han havde Besøg i Skolen af Fr. 6., der overværede en Time i „den indbyrdes Undervisning“; af Chr. 8. beæredes han med en Medalje. J. P. døde 1880; han var gift med Joachimine Hansine Fabricius, † 1884.

Jens Jensen, f. $16/4$ 1850, Søn af Gaardejer Jens Christensen, Hellerup i Finderup Sogn; dem. 1873 fra

---

*) I en Præsteskrivelse af $10/4$ 1775 hedder det, at Mons. *Morten Wammen* har været trofast og duelig „den Tid han holdt Sogneskolen her i Daugbjerg“. Men da Hauns Formand, *Peder Jacobsen*, nævnes som Degn i Mønsted-Daugbjerg-Smøllerup lige til sin Død 1781, har Wammen nok været „en Omløber“, og Skolen i Daugbjerg paa dette Tidspunkt en „Omløbsskole“.

Jælling; Huslærer i Hornum; Lærer ved Fengers:
Realskole i Aarhus, Hjælpelærer hos Jens Pedersen i
Daugbjerg fra $1/_{11}$ 1874 og endelig kaldet $18/_{11}$ 1876.
Gift med Dorthea Kirstine Marie Grøndahl, en Lærer-
datter fra Nibeegnen.

